

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2009

ŠPELA MRAK

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Mrak Špela

LITERARNA UČNA POT

Diplomsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Boža Krakar Vogel

Ljubljana 2009

IZJAVA O AVTORSTVU

Študentka Špela Mrak izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom red. prof. dr. Bože Krakar Vogel, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

IZVLEČEK

Diplomska naloga *Literarna učna pot* obravnava pojem literarna učna pot, ki se zadnje desetletje pogosto uporablja za poimenovanje in določitev pohodniških poti, posvečenih znanim slovenskim literarnim ustvarjalcem. V nalogi pregledamo znane slovenske literarne poti, jih primerjamo in določimo skupne lastnosti ter izvedemo poskus definicije pojma literarna učna pot. Izvedena je bila tudi anketa med pohodniki po *Kosmačevi učni poti*, na primeru *Kosmačeve učne poti* pa je izdelana še priprava za pedagoško voden pohod, primeren za učence višjih razredov osnovne šole.

Temeljni pojmi: Kosmač, kulturna pot, literarna učna pot, pedagoško voden pohod, učno gradivo

SUMMARY

The thesis entitled *Literarna učna pot* (Literary education trail) discusses the concept of the *Literary education trail*, which in the last few decades has often been used for naming and creating hiking trails dedicated to renowned Slovene literary authors. In the thesis, well-known Slovene literary trails are studied and compared in a way that their common characteristics are pointed out with the purpose of trying to define the concept of the *Literarna učna pot*. Moreover, a survey was carried out involving hikers on *Kosmačeva učna pot* (Kosmač Education Trail). This trail also forms a base for the preparation of a guided hike, intended for primary school children aged 11 to 15 years.

Key words: Kosmač, culture trail, Literary education trail, guided hike, study material

Kazalo vsebine

1. UVOD.....	4
1.1 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR.....	5
1.1.1 Opredelitev predmeta proučevanja.....	5
1.1.2 Opredelitev ciljev proučevanja	5
1.2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV IN KRATIC.....	6
2. SLOVENSKE LITERARNE UČNE POTI.....	7
2.1 ZAKAJ LITERARNA POT.....	7
2.2 ZAKAJ UČNA POT.....	7
2.3 IZBRANE LITERARNE UČNE POTI PO SLOVENIJI.....	9
2.3.1 Aškerčeva pot.....	10
2.3.2 Cankarjeva literarna pot	11
2.3.3 Gregorčičeva učna pot.....	12
2.3.4 Jurčičeva pot.....	14
2.3.5 Kettejeva pot	15
2.3.6 Kosmačeva učna pot	16
2.3.7 Pot Srečka Kosovele	19
2.3.8 Levstikova pot ali Popotovanje od Litije do Čateža	20
2.3.9 Meškova pot.....	22
2.3.10 Miškova pot.....	23
2.3.11 Pot kulturne dediščine.....	24
2.3.12 Velikolaška kulturna pot	25
2.3.13 Vorančeva pot - a.....	27
2.3.14 Vorančeva pot - b.....	28
2.3.15 Župančičeva pot.....	29
3. SKUPNE POTEZE LITERARNIH UČNIH POTI	30
3.1 ZAHTEVNOST IN DOLŽINA POTI.....	30
3.2 POIMENOVANJE POTI.....	31
3.3 LITERARNE IN UČNE TOČKE.....	31
3.4 OZNAČENOST POTI.....	32
3.5 UČNO GRADIVO.....	32
3.6 MOŽNOST VODENJA in VODIČ.....	33

3.7 FREKVENCA OBISKOV.....	34
3.8 VEZANOST POTI NA AVTORJA IN LITERATURO.....	34
3.9 POMEN POTI	35
4. POSKUS DEFINICIJE LUP.....	37
5.1 POVZETEK PREVERJANJA IZBRANIH LUP.....	41
5.1.1. Povzetek po značilnostih.....	41
5.1.2. Povzetek ugotovitev po posameznih poteh.....	43
6. PRAKTIČNI DEL.....	44
6.1. CILJI.....	44
6.2. IZVEDBA RAZISKAVE.....	44
6.2. IZVEDBA RAZISKAVE.....	44
6.2.1 Anketa	44
6.2.2 Analiza ugotovitev.....	45
6.2.2.1 Spol.....	45
6.2.2.2 Izobrazba.....	45
6.2.2.3. Izvor pohodnikov.....	46
6.2.2.4 Razlog za obisk literarne učne poti.....	47
6.2.2.5 Pogostost obiska KUP.....	48
6.2.2.6 Del prehojene poti na KUP.....	49
6.2.2.7 Vir informacij o KUP.....	50
6.2.2.8 Zanimive točke na KUP.....	51
6.2.2.9 Priporočilo za pohod po KUP.....	52
6.2.2.10 Kosmačeva novela Pot v Tolmin.....	53
6.2.2.11 Poznavanje drugih Kosmačevih del.....	54
6.2.2.12 Nova spoznanja iz biografije Cirila Kosmača.....	55
6.2.2.13 Pridobljeno vedenje na KUP.....	56
6. 3 ZAKLJUČKI ANKETE.....	58
7. VKLJUČITEV LUP V UČNI PROGRAM PRI POUKU SLOVENŠČINE.....	60
7.1 PRIPRAVA NA ESKURZIJO PO KUP.....	61
7.1.1. Podatki.....	61
7.1.2. Potek učnega dela ekskurzije po KUP.....	62
8. ZAKLJUČEK.....	65
9. PRILOGE.....	66

Mrak Špela. Literarna učna pot.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008

10. LITERATURA IN VIRI.....67

1. UVOD

Za majhen in star narod, kakršen smo Slovenci, veljajo mnogi stereotipi. Poleg tega, da smo znani kot (tudi samooklican) narod upornikov, deloholikov, pesnikov, veseljakov ter ljubiteljev žlahtne kapljice, je morda nekaj resnice v stereotipu Slovenca – pohodnika, ki z „zakrivljeno palico“ lahko premeri svojo deželo po dolgem in počez. Na pot se podaja mlado in staro, slednji z zasvojenostjo popotne vneme, prvi največkrat po sili šolske ali študijske obveznosti. Tako je teh 20 273 km² Slovenije prepredenih z brez števila planinskih, lovskih, gozdnih, vojaških, trgovskih, zgodovinskih, kulinarčnih, romarskih in drugovrstnih poti, nastalih ali ostalih iz prav tako brez števila razlogov. Poleg večine teh poti, katerih nameni so povsem praktični, rekreativni, turistični ali spominski, nekatere loči poseben cilj – izobraževati. Gre za učne poti. Največ slovenskih učnih poti je zgodovinskih ter gozdnih (z vidika botanike in geografije). Že na majhnem območju je v Posočju znana in priljubljena npr. zgodovinska Pot miru, tako tudi Kobariška učna pot, arheološka pot na Mostu na Soči Čez most po modrost in mnoge druge.

Slovenske poti, posvečene spominu na literate oz. literarna dela, so med Slovenci zelo priljubljene in množično obiskane. Ena najbolj slavnih in tradicionalnih je Popotovanje od Litije do Čateža oz. Levstikova literarna pot, ki pa je skozi desetletja rahlo izgubila na literarnosti in pridobila drugje. Sicer pa prav v občini Litija poleg po literarni vabijo na obisk po več kot deset pohodniških poteh (Levstikova pot 2008). Pot v spomin na slovenskega književnika z večletno 'šolsko' prakso je Pot kulturne dediščine (Prešernova) ter tudi Velikolaška kulturna pot, Župančičeva pot po Beli krajini in druge. Poti s primesmi učnega in literarnega je torej precej, manjka enotno poimenovanje in kriteriji, ki bi jih povezali in izpostavili. S pojmom kulturnosti jih je povezal Raztresen v knjigi *Kulturne poti*, k literarnim, ki sicer prednjačijo, pa prištel tudi poti drugih slovenskih kulturnikov; npr. Aljaževo pot prek Julijcev, Trstenjakovo, Staničevo, Valvasorjevo idr. Ožje gledano bi poti z imeni slovenskih literarnih ustvarjalcev lahko pridobile točno opredeljeni povezovalni in ob enem razpoznavni status 'literarne učne poti'. Povezovala bi se pod dogovorjenimi pogoji, kriteriji bi botrovali višji kvaliteti spoznanih vsebin, ki bi jih bil pohodnik deležen ob poti. Prirejene bi bile za šolsko uporabo, kot take pa bi vabile tudi druge 'vseživljenjske učence': upokojence, planince, člane literarnih in bralnih krožkov, turističnih društev in podobno. Pričujoče diplomsko delo je poskus iskanja smernic, ki so skupne slovenskim literarnim učnim potem.

1.1 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR

1.1.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Ena izmed možnosti dejavnega pouka je pedagoško voden obisk slovenskih literarnih učnih poti v naravi. Z interaktivnim povezovanjem ciljev in vsebin več predmetov na stopnji pritegnemo zanimanje učenca na več načinov – ne le s podajanjem določene jezikoslovne, literarne snovi, ampak tudi s povezovanjem zgodovinskih, socialno-ekonomskih, geografskih, etnološko-etnografskih in mnogih drugih pojmov. Te je pri običajnem pouku v razredu težje vključevati in jih interdisciplinarno povezovati. Za rabo v pedagoške namene pa je potrebno potencialne literarne učne poti določiti in jim poiskati skupna izhodišča.

1.1.2 Opredelitev ciljev preučevanja

Cilji preučevanja naloge so:

Teoretični del:

- › zbrati, pregledati, opisati slovenske (potencialne) literarne učne poti,
- › določiti posamezne značilnosti literarne učne poti – ugotoviti, kaj jo določa,
- › poskusiti definirati pojem LITERARNA UČNA POT,
- › preveriti veljavnost definicije pojma literarna učna pot na posameznih poteh.

Praktični del:

- › izvedba anketnega vprašalnika (na primeru KUP¹),
- › analiza ugotovitev in zaključki,
- › predstavitev uporabnosti literarnih učnih poti za namene šolskega pouka,
- › priprava na ekskurzijo po KUP z vidika pouka slovenščine s primerom učne priprave.

1 KUP je splošno uveljavljena kratica za Kosmačevo učno pot, ki jo v nalogi pogosto uporabim.

1.2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV IN KRATIC

Temeljni pojmi so tisti, ki se kontinuirano pojavljajo v celotnem delu in je na njih osnovano bistveni del besedila. Pojasnilo je potrebno, ker razlike med nekaterimi večkrat uporabljanimi pojmi niso velike, a vendar pomembne. V ostalih primerih gre za pojasnitev kratic.

- › **GUP:** Gregorčičeva učna pot
- › **KUP:** Kosmačeva učna pot
- › **literarna pot:** literaren: *nanašajoč se na literaturo oz. značilen za literaturo* (SSKJ 1995: 497). Pot je posvečena izbranemu literatu ali širše znanemu in priljubljenemu knjižnemu delu, čigar avtor je znan oz. izhaja iz pripovednega, ljudskega izročila.
- › **LUP:** literarna učna pot
- › **učna pot²:** učen: *nanašajoč se na učenje, pouk*; učni pripomoček, učna knjiga, učne metode, učno-vzgojni proces (SSKJ 1995: 1441). Na (literarni) učni poti so izpostavljeni določeni učni poudarki, ki jih pohodnik spozna. Na poti se uči o literarnem in zgodovinskem obdobju, ki mu je književnik pripadal, na vpogled so mu etnološke, etnografske, družbeno-socialne, zgodovinske, politične in druge posebnosti časa, v katerem je književnik živel ter deloval.
- › **učno gradivo:** gradivo, s katerim si učenec pomaga pri spoznavanju in učenju; učbeniki, delovni zvezki in listi, tabele, miselni vzorci, fotografije ... Gre za učne pripomočke, ki jih uporabljajo učenci pri pouku književnosti.
- › **vodič:** je sinonim besede **vodnik**: 1. *kdor koga kam vodi*: ker niso poznali poti, so najeli vodiča; hoditi za vodičem, 2. *kdor se poklicno ukvarja z vodenjem izletov, ogledov krajev*: priskrbeti vodiča za izlet / turistični vodič 3. *knjiga, brošura s podatki, slikami, zemljevidi o krajih, znamenitostih*; **vodnik**: kupiti vodič, dober, zanimiv vodič, vodič po Ljubljani 4. *kar komu omogoča, da kaj spozna, se s čim seznani*; **vodnik**: knjiga je zanimiv vodnik po živalskem svetu (SSKJ 1995: 1528).

2V slovenskem besedilnem korpusu Nova beseda ima pojem učna pot 112 zadetkov, literarna pot pa le 11.

Pojem LUP korpus navaja le v enem primeru, in sicer za primer KUP (http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html) .

2. SLOVENSKE LITERARNE UČNE POTI

2.1 ZAKAJ LITERARNA POT

Pot je posvečena izbranemu literatu ali široko znanemu, priljubljenemu knjižnemu delu, katerega avtor je znan oz. izhaja iz pripovednega ljudskega izročila. En razlog, zakaj bralci na literaturo gledajo drugače, je ta, da so njena sporočila v posebnem odnosu s svetom – v odnosu, ki mu pravimo „fikcijski“. V fikciji je odnos med tem, kar govorci rečejo, in tem, kar avtorji mislijo, vedno stvar interpretacije (Culler 2008, 42-43). Poznavanje avtorjevega literarnega in stvarnega sveta k interpretaciji pripomore v določeni meri, poveča pa se tudi motiviranost za širše spoznavanje književnika in njegovega dela.

Literarnost poti bomo merili z več merili:

- na poti je rojstna ali domača hiša literata ali kraji, kjer je bival,
- spominska soba, muzejsko urejeni prostori ipd., kjer je avtor deloval, ustvarjal,
- pot vodi po točkah, ki jih opisuje književno delo izbranega literata,
- pot povezuje točke, kjer se je gibal književnik za časa življenja,
- na poti so znamenja posvečena književniku (spominska plošča, kip, grob idr.).

2.2 ZAKAJ UČNA POT

Na poti so izpostavljeni določeni poudarki, povezani s književnikom, učne vsebine, ki jih pohodnik spozna. S poti se uči o literarnem in zgodovinskem obdobju, ki mu je književnik pripadal, na vpogled so mu etnološke, etnografske, družbeno-socialne, zgodovinske, politične in druge posebnosti časa, v katerem je književnik živel ter deloval. V določenih primerih se lahko pot navezuje tudi na druge značilnosti, ki v kulturni krajini in naravnem okolju izstopajo. Pohodnik spozna floro in favno, geološke in geografske ter turistične značilnosti. Učna pot mora nuditi vodnik po poti ter učno gradivo – npr. delovne liste ali zvezek, izročke, miselne vzorce oz. drug učni material, ki povzema bistvene točke poti in pohodniku pomaga pri spoznavanju ter ga vodi od začetka do cilja poti. Poti se izognejo glavnim prometnim cestam, načrtovalci tras so našli gozdne, poljske in vaške poti, ki v neutrudljivih izmenjavah z asfaltom in makadamom peljejo mimo omenjenih literarnih in učnih točk. Na literarne in učne

vsebine poti pa lahko opozarjajo tudi informacijske table ob poti, ki tekstovno in slikovno pohodniku predstavijo zanimivo točko postanka.

Izbranim kulturnim potem bomo določili osnovne značilnosti: ime poti s kratko predstavitevijo literata, ki mu je pot posvečena, geografsko lego, dolžino ter težavnost poti, komu je pot namenjena, čas nastanka poti ter pobudnika pohodov po poti, kratek opis poteka poti od začetka do cilja³, kjer naj bi pohod potekal, organiziranost in ponovljivost pohodov, opremljenost z informativnim materialom, usmerjevalnimi tablami, povezanost z literatom, prepoznavnost. Značilnosti literarnosti in učnega bomo skušali določiti po zaključenem splošnem opisu poti, ko bo razvidno, ali pot izpolnjuje osnovne ideje pojma literarna učna pot. Iz nekaterih literarnih almanahov slovenskih pesnikov in pisateljev ter drugih virov bomo skušali določiti, ali je pot nastala na podlagi literarnega opisa in ali je po tej poti potoval tudi literat, po katerem je poimenovana.

Poti smo izbrali glede na podobnost v dolžini oz. času, ki je potreben za pohod po njej, glede na osnovno vodilo poti, katere glavni smoter našega zanimanja je predvsem literarnost. K izbiri poti je prispevala tudi prepoznavnost avtorja v slovenskem literarnem prostoru.

Tako smo že po prvem pregledu izločili med Slovenci zelo priljubljeno Rilkejevo pot, ta sicer poteka po slovenskem etničnem ozemlju, a na območju tržaškega krasa, ki pripada državi Italiji, poleg tega je posvečena avstrijskemu pesniku Rainerju Marii Rilke. Pot, posvečena razsvetljenemu duhovniku s severa Primorske Valentinu Staniču, ki je bil tudi pesnik, esejist in narodni buditelj, je dolga in zahtevna, saj poteka vse od Kanala do Kobarida čez več vrhov in ima pretežno pohodniški značaj. Pot Friderika Ireneja Barage je kljub njegovemu pisateljskemu udejstvovanju pretežno posvečena njegovemu duhovniškemu poklicu in misijonarstvu. Pot, posvečena pisatelju Janezu Trdini, je dolga več kot 150 km, za kar bi potrebovali skoraj teden dni časa in je za pohode s šolskimi skupinami prezahtevna. Tudi druge slovenske kulturne poti (Valvasorjeva, Aljaževa, Badjurova, Krpanova, Miklošičeva idr.⁴) zaradi manjšega predznaka literarnosti niso prišle v okvir naše obravnave.

3 Diplomsko delo ni mišljeno kot turistični vodič po poteh, zato so vsi opisi poti zgolj informativne narave in deloma povzeti po drugih avtorjih publikacij o poteh. Če želite poti prehoditi, preberite priporočeno literaturo in vire navedene v Literaturi. Daljše so predstavitev poti, ki jih avtorica dela bolje poznam, daljše so tudi predstavitev poti, ki so posvečene več literatom.

4 Seznam poti narejen po pregledu vodnika po kulturnih poteh (Raztresen 2006), druge literature, pregledu strani na svetovnem spletu in ustnih informacijah skrbnikov kulturnih poti.

2.3 IZBRANE LITERARNE UČNE POTI PO SLOVENIJI⁵

1. Aškerčeva pot (Rimske Toplice – Zidani Most)
2. Cankarjeva literarna pot (Ljubljana – Vrhnika)
3. Gregorčičeva učna pot (Smast/Kobarid – Vrsno – Smast)
4. Jurčičeva pot (Višnja Gora – Muljava)
5. Kettejeva pot (Ilirska Bistrica – Trnovo/Prem)
6. Kosmačeva učna pot (Slap ob Idrijci– Most na Soči)
7. Kosovelova pot (Sežana – Tomaj)
8. Levstikova pot – Popotovanje od Litije do Čateža (Litija – Čatež)
9. Meškova pot (Sv. Rok na Selah)
10. Miškova pot (Velika Polana – Lendava)
11. Pot kulturne dediščine (Vrba – Žirovnica)
12. Velikolaška kulturna pot (V. Lašče)
13. Vorančeva pot a) (Kotlje)
14. Vorančeva pot b) (Mokronog – Pijana Gora)
15. Župančičeva pot (Dragatuš – Vinica)

5 Literarne poti so razvrščene po abecednem redu priimkov književnikov, dodana je geografska določitev.

2.3.1 Aškerčeva pot

Pot sledi krajem, povezanim s pesnikom **Antonom Aškercem**, njegovim otroštvom in odraščanjem⁶. V turistični ponudbi jo tako imenujejo tudi *Izlet po Aškerčevih poteh*.⁷ Izhodišče je pred OŠ Antona Aškerc na Globokem ob dveh pesnikovih doprskih kipih, od tu se podamo proti zdraviliškemu domu prek Savinje. Izhodišče je lahko tudi Aškerčeva domačija na Senožetah nad nekdanjim zdraviliščem. V domačiji sta urejeni spominski sobi. Usmerjevalni znaki vodijo proti Senožetim mimo zdravilišča po lokalni cesti ter proti Lukovici, Straži, Breznu in Mariji Širju. V Širju se končuje vsakoletni pohod ob obletnici Aškerčeve smrti. Različica je tudi zanimiva pot prek Grmade in skozi Dolenje, kjer so zažigali čarovnice.⁸ Od tu se spustimo v Zidani Most. POTEK POTI: Globoko – Rimske Toplice – Senožete – Stražnik – Marija Širje – Zidani Most

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 3,5 ure, enosmerna, zahtevna zaradi strmih vzponov in spustov ter premagovanja večjih višinskih razlik.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Po poti vodijo usmerjevalni leseni znaki v obliki črke A, priporočljivo pa je ponekod za pot povprašati domačine. Pohod po Aškerčevih poteh je tradicionalen, prvo soboto po 10. juniju (obletnica Aškerčeve smrti).

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Aškerčeva rojstna hiša urejena kot muzej, na pročelju je pesnikov portret, doprsna kipa pred osnovno šolo Antona Aškerc. Zanimivo je območje zažiganja čarovnic. Izdelan je kviz o Antonu Aškercu, ki se ga lahko uporabi na vodenjih po poti, a s potjo ni neposredno povezan.

SKRBNIK POTI: Pot je načrtala prof. Joža Košak z učenci OŠ Antona Aškerc Rimske Toplice. Upravljanje, vzdrževanje in ostalo zadnjih 10 let opravlja Kulturno društvo Anton Aškerc Rimske Toplice.

6 V otroških letih je Aškerc doživel propad očetove kmetije zaradi hudih davkov in odkupnin, ki so jih morali kmetje plačevati po kmečki odvezi, kar je za vedno zaznamovalo njegov občutek za socialne krivice. Po prvih razredih pri Sv. Marjeti je šolo nadaljeval v Celju in se že kot otrok večinoma sam preživljal (*Balade in romance* (iz predgovora J. Logarja) 1971).

7 Ustni vir: Milena Suhadolčan iz Kulturnega društva Anton Aškerc.

8 Aškerc je kot duhovnik javno nastopal proti praznoverju (čarovništvu) in se nagibal k verski skepsi ter s tem postal tipičen pesnik slovenskega realizma (prav tam).

2.3.2 Cankarjeva literarna pot

Pot je posvečena pesniku, pisatelju, dramatiku **Ivanu Cankarju**. Ob obletnici pisateljevega rojstva leta 2004 jo je zastavilo društvo knjižnega kluba Svet knjige založbe Mladinska knjiga (razlog je bila 30-letnica knjižnega kluba). Pot se začne na Rožniku⁹ nad Ljubljano na t. i. Cankarjevem vrhu, kjer je na stavbi vgrajena spominska plošča, v stavbi je urejena spominska soba, prvič s strani Mestnega muzeja urejena že leta 1948. Na začetku poti stoji tudi Cankarjev doprski kip. Pot vodi proti Rožni dolini in živalskemu vrtu. V bližini Biološkega središča sledimo puščičnim oznakam CP (Cankarjeva pot) na cestišču, ki jih društvo na novo označi pred vsakoletnim pohodom. Po prečkanju potoka Glinščica ob bregu nadaljujemo po ljubljanski Poti spominov, kasneje po cesti na Vrhovce in po manj prometni cesti v Kozarje do Podsmreke. Med hišami se vzpnemo na hrib do kolovoza proti vzpetini Gradišče. Pot vodi naslednje tri ure skozi gozdove ter pripelje prek Kačne vasi in Loga do magistralne ceste Ljubljana – Vrhnika. Prečkamo jo čez nadvoz in se napotimo po makadamskem kolovozu Barja čez barjanske prekope. Pridružimo se glavni cesti, ki vodi mimo prekopa Črna mlaka v Sinjo Gorico. Čez vrhniški Breg se po strmini napotimo k cerkvi Sveta Trojica. Od tu je do Cankarjeve rojstne hiše na Klancu še nekaj minut hoje. Pozornost lahko posvetimo tudi mostu čez Ljubljanico, t. i. 'enajsti šoli pod mostom' iz črtice *Moje življenje*¹⁰. S Cankarjevega trga se vzpenja Klanec, na južni strani ob poti pa stoji Cankarjeva spominska hiša – rojstna hiša je pogorela v požaru leta 1879. Po požaru so Cankarjevi stanovali še v osmih različnih hišah, ki jih tudi srečamo na poti. Pot vodi mimo pokopališča, kjer je pokopana družina Cankar. Na južnem obrobju Vrhniške lahko obhodimo območje izvirov Malega in Velikega Močilnika. POTEK POTI: Ljubljana (Rožnik) – Vrhovci – Kozarje – Podsmreka – Log – Ljubljansko barje – Sinja Gorica – Vrhnika (Klanec)

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 20 km, 6 ur, lažja, enosmerna

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Markacije so po vsakoletnem pohodu jasno označene, skozi leto pa lahko manjkajo in je potrebna iznajdljivost. Označene so hiše, v

9 Po vrnitvi z Dunaja, kjer je preživel 12 let, je živel na Rožniku nad Ljubljano, od koder se je preselil v mesto zadnje leto pred smrtjo (Lutar Ivanc 2006: 75).

10 „Ob vročih poletnih dneh, ko Močilnik usahne, ko je temno Retovje skoraj prazno in ko mila zelena Ljubija sanja svoje tihe sanje globoko pod vrbami, upade Ljubljanica za cel seženj (...) Takrat se prične enajsta šola pod mostom ter se neha ob prvih jesenskih nalivih.“ (Cankar 1994)

katerih je družina živela po požaru domačije. Vodenja organizira tudi Cankarjev dom Vrhnika. Pohod knjižnega kluba Sveta knjige je sredi maja.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Cankarjeva pot povezuje dve glavni pisateljevi življenjski postaji: domačo hišo Na klancu v Vrhniki ter njegov začasni dom na Rožniku. Na Vrhniki si ogledamo lokacije iz Cankarjevih del: 11. šolo pod mostom, območje Močilnika, ulico Na klancu, več domačih hiš, družinski grob (grob I. Cankarja je na ljubljanskih Žalah).

SKRBNIK POTI: Knjižni klub Svet knjige (MK) in Cankarjev dom Vrhnika.

2.3.3 Gregorčičeva učna pot

Gregorčičeva učna pot nosi ime po slovenskem pesniku in duhovniku **Simonu Gregorčiču** in je nastajala v šolskem letu 2006/07 na OŠ Simona Gregorčiča Kobarid in na njeni podružnici v Smasteh. Ob 100-ti obletnici Gregorčičeve smrti so izdali vodnik *Gregorčičeva učna pot* (GUP), ki je bil leta 2007 že ponatisnjen. Pobudnica za izdelavo vodnika je bila učiteljica Ljuba Sivec s pomočjo domačina Pavla Četrtniča, ki sta si tudi zamislila potek poti (Špolad 2007). Pot v celoti poteka v Občini Kobarid in je krožna; ko jo prehodimo, se vrnemo na izhodišče, obide pa poti, po katerih je v mladosti in kasneje (med službovanjem v Kobaridu) hodil tudi sam pesnik. Prične se pri OŠ v vasici Smast (240 m n. v.), od koder se strmo dvignemo proti vasi Libušnje (410 m n. v.) in do cerkvice Sv. Duha. Od tod se pot vije proti Gregorčičevi rojstni vasi Vrsno (590 m n. v.), kjer si ogledamo Gregorčičevo rojstno hišo Pri Pomošču. Na hiši je spominska plošča. S hišo, ki je urejena v spominski muzej, upravlja Tolminski muzej, ki jo je nazadnje preuredil leta 2006. Od hiše se vrnemo na cesto in zavijemo na Črešnje do pesnikovega doprsnega kipa. Po asfaltirani cesti se nato spustimo do vasi Selce, od tu pa po označeni stezi naprej proti Kamnem ter dalje do glavne ceste, ki se vzpenja na osameli grič s cerkvijo Svetega Lovrenca (267 m n. v.), kjer je na pokopališču tudi pesnikov grob. Od tu se vrnemo proti Kobaridu in vasi Smast. Pot lahko prehodimo le delno. POTEK POTI: Smast – Libušnje – Vrsno – Črešnje – Selce – Kamno – Sv. Lovrenc – Kobarid – Smast

DOLŽINA in TEŽAVNOST: Krožna pot 11,5 km (4 ure hoje), del med Vrsnim in Sv. Lovrencem je dolg 6 km (okoli 2 uri zmerne hoje s postanki). Pot obsega nekaj vzponov. Na poti ni izpostavljenih ali nevarnih mest, čeprav se gibamo po Krnskem predgorju.

OZNAČENOST IN ORGANIZIRANOST: Pot je označena s usmerjevalnimi tablami. Vodiča, ki nudita spremstvo na tej poti, sta domačina Pavle Četrtrič in Lara Kalčič. Pot v dveh letih, od 2006 kar je nastala, še nima tradicionalnega pohoda.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: OŠ Smast, Gregorčičeva rojstna hiša na Vrsnem, doprski kip ter grob na pokopališču pri Sv. Lovrencu. Izdelan je natančen vodnik po poti, opremljen z bogatim fotografskim materialom. V pripravi je delovni zvezek za šolske skupine ter vodnik na spletni strani šole in strani Lokalne turistične organizacije. Gregorčič se je v poeziji nemalokrat posvetil opisovanju domače pokrajine in domačih ljudi – znan je po vzdevku „goriški slavček“.¹¹ Učna pot predstavlja fizično in kulturno okolje, ki je navdihovalo pesnika, poudarjajo avtorji vodnika GUP. Obiskovalce pot popelje tudi v pesnikov notranji svet. Ob poti nas spremljajo ljudske kapelice, postavljanje v zahvalo ali v priporočilo, kmečki objekti in alpska krajina: kozolci, seniki, hlevi, zajetja vode, čebelnjaki, senožeti. Vredna ogleda je okoli 450 let stara cerkev sv. Duha na Libušnjah s slikami Ivana Groharja. Pot ponuja izjemne razglede na posoške gore Julijskih Alp: Krn (2244 m n. v.), Batognica (2163 m n. v.) idr. To je območje soške fronte, ki jo je v pesmi *Soči* preroško napovedal Gregorčič.¹² V bližini poti so sloki slapovi potokov Malenšek in Brinta.

SKRBNIK POTI: Turistično društvo Kobarid, OŠ Simona Gregorčiča Kobarid ter krajevne skupnosti v občini Kobarid.

11 9 Pesnik je svojo poezijo posvečal ljudem, ki jih je poznal in imel rad, svojemu narodu, svojemu času. Zaradi preprostosti in razumljivosti so pesem sprejele širše množice (Gregorčič 1996: uvod Janež).

12 »*Tod sekla bridka bodo jekla / in ti mi boš krvava tekla ...*« (Gregorčič 1996: 12)

2.3.4 Jurčičeva pot

Jurčičeva pot je zaživela leta 1994 ob 150. obletnici rojstva pisatelja, dramatika in pesnika **Josipa Jurčiča**. Trasiralo jo je Planinsko društvo Viharnik iz Ljubljane, leta 2006 pa je pot predalo v upravljanje Planinskemu društvu iz Višnje Gore. Leta 1998 je bila klasična pot od Višnje Gore do Muljave podaljšana z Jurčičevo "šolsko potjo" z Muljave do vasi Krka. Pohod je od takrat uvrščen v program netekmovalnih prireditev, ki jih vodi Odbor za šolska športna tekmovanja pri Ministrstvu za šolstvo, šport in znanost. Pot se prične pri gostilni Šerek, vodi skozi jedro mesta Višnja Gora, od tod se vzpnemo strmo do Starega Gradu (520 m n. v.). Pot nadaljujemo skozi vas Pristava in gozd do vasi Zavrtache. Po uri hoje dosežemo planoto Polževo in se vzpnemo do cerkve Sv. Duha (630 m n. v.). Po planoti gre pot proti jugovzhodu preko vasi Male Vrhe, razvalin gradu Roje, ribnika Laškovec do cerkve sv. Janeza Krstnika. Pohod zaključimo na Muljavi na domačiji pisatelja in publicista Josipa Jurčiča¹³. Pred njo stoji doprsni kip. Od leta 1998 pa je za šolske skupine v rabi štiri kilometre dolga, lahka pot od Muljave mimo vasi Potok čez Znojile v Trebnjo Gorico k izviru reke Krke (Krška jama z avtohtono človeško ribico), čez vas Gradiček do vasi Krka in nazaj do Muljave. POTEK POTI: Višnja Gora – Pristava – Zavrtache – Polževo – Sv. Duh – Male Vrhe – Leščevje – Muljava

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 12 km oz. 3 ure, lažja enosmerna pot, primerna tudi pozimi oz. v obratni smeri.

OZNAČENOST IN ORGANIZIRANOST: Zelo dobro označena. Pohod poteka vsako prvo soboto v marcu, je zelo množičen, saj se ga je udeležilo tudi okoli 8000 pohodnikov.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Kraji so imenovani tudi 'Dežela desetega brata'.¹⁴ V Višnji Gori je pisatelj Josip Jurčič preživel šolska leta, prav tu se odvija tudi ena njegovih najbolj znanih zgodb *Kozlovska sodba v Višnji Gori*. Snovalci poti so si pot zamislili v spomin na čas, ko naj bi Josip Jurčič kratek čas hodil v šolo z Muljave v Višnjo Goro. Na poti skozi kraj spoznamo množico naravnih in kulturnih znamenitosti mesta: ogledamo si lahko več cerkva,

13 Kmečka domačija pri Pajštbarjevih

14 V svojih delih je Jurčič med prvimi začel uresničevati Levstikov slovstveni program, objavljen v *Popotovanju od Litije do Čateža*. Pod vplivom Levstika in romantičnega zgodovinskega romana Walterja Scotta je Jurčič naredil načrt za prvi slovenski roman *Deseti brat* (Lutar Ivanc, 2006: 47).

Valvazorjev vodnjak in mozaik,časne razstave v Mestni hiši ali na Čandkovi domačiji. V letu 2008 so na Jurčičevi domačiji pripravili tudi razstavo Utrinki z Jurčičeve poti. Naravna zanimivost v bližini Muljave je izvir reke Krke. Domačija pisatelja Josipa Jurčiča se je razvila v pravi etnografski muzej na prostem z letnim gledališčem. „Jurčičevina“ združuje rojstno hišo, nekdanje gospodarsko poslopje in znamenito Krjavljevo koč.

SKRBNIK POTI: Turistična, planinska društva in krajani iz Višnje Gore, Nove Vasi, Vrhov, Muljave in Krke.

2.3.5 Kettejeva pot

Pot je zaživela leta 2006 ob 130. obletnici rojstva pesnika **Dragotina Ketteja**. Začrtalo jo je Društvo Kettejeva pot z namenom, predstaviti „pesnika z veselo neomadeževano dušo,“ kot je o njem zapisal Ivan Cankar, ter pohodnike popeljati po krajih v zaledju najvišjega nealpskega vrha v Sloveniji – Velikega Snežnika (1796 m n. v.). Pot se prične pred OŠ Dragotina Ketteja v Trnovem v Ilirski Bistrici, obide staro ljudsko šolo, kjer je poučeval pesnikov oče Filip ter mimo Jejčkovih – rojstne hiše pesnikove matere Ane Valenčič, vodi skozi naselje Rečica čez Zareški most do vasi Zarečje na vzhodnem robu Brkinov. Sledijo 4 km poti po dolini do Novakove domačije z mlinom in črno kuhinjo. Čez polje in Brejščkov potok ter vas Smrje, eno najstarejših naselij na Bistriškem, prispemo na Prem. POTEK POTI: Ilirska Bistrica (Trnovo) – Rečica – Zarečje – Smrje – Prem

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 9 km, slabe 3 ure hoje, nezahtevna, enosmerna pot.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Smerne tablice s pesnikovo podobo pohodnika dosledno vodijo in omogočajo obisk poti v vsakem letnem času. Pohod enkrat letno v aprilu izpred OŠ v Ilirski Bistrici.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: OŠ v Ilirski Bistrici, poimenovana po pesniku Dragotinu Ketteju, kjer stoji tudi pesnikov kip. Pot poteka tudi po Kettejevi ulici, kjer stoji domačija pesnikove matere Ane Valenčič ter stavba, kjer je živel Dragotinov stric Janez Valenčič, ki je osirotelemu Ketteju pomagal. V kulturni krajini si lahko ogledamo značilne stare domačije z

molinom in ohranjeno kmečko notranjostjo, Smrje – eno najstarejših vasi na Bistriškem, Prem, ki je zaradi arhitekturnih umetnostnozgodovinskih in etnoloških značilnosti zavarovan kot kulturni spomenik. V cerkvi sv. Helene so freske slikarja Toneta Kralja. Premski grad je zgrajen na starorimski utrdbi *Castra prima*, ki naj bi dala kraju ime. V nekdanji ljudski šoli je urejena Kettejeva spominska soba. V spominu bodočega pesnika rojstni kraj Prem ni mogel zapustiti sledov. Kette je bil star dve leti, ko se je družina preselila v Col pri Vipavi, dve leti kasneje pa v Zagorje ob Pivki (Mušič, 1993: 10). Na voljo je vodnik z opisom poti, ki ga je izdalo Društvo Kettejeva pot – le-to lahko poskrbi tudi za vodenje po poti. Društvo Kettejeva pot je izdalo tudi spominsko razglednico s podobo pesnika Dragotina Ketteja kot novomeškega maturanta iz leta 1898. Pohodna pot povezuje Trnovo pri Ilirski Bistrici in Prem, dvoje pomembnih krajev v kratkem življenju pesnika Dragotina Ketteja.

SKRBNIK POTI: Društvo Kettejeva pot v Ilirski Bistrici

2.3.6 Kosmačeva učna pot

Kosmačeva učna pot (KUP) nosi ime po pisatelju, uredniku in dramaturgu **Cirilu Kosmaču**. Nastala je na pobudo učiteljev OŠ Most na Soči. Učitelji in učenci so jo izvedli v letih 1998/99 in 1999/00. V šolskem letu 1999/00 je bil Projekt KUP sprejet med inovacijske projekte Zavoda RS za šolstvo, konzulenta projekta sta bila Marija Sivec in Silvo Fatur. Učenci so pod vodstvom vodje projekta, učiteljice Nevenke Janež ter mentorjev delali v projektnih skupinah, sodelovali pa tudi s pisateljevimi sorodniki (Janež, 2000). Ob zaključku projekta je bil izdan nazoren, s fotografijami opremljen *Vodnik po KUP*, šola Dušana Muniha Most na Soči pa kot nosilka projekta še naprej nadaljuje z rednim vzdrževanjem poti in dopolnjevanjem projekta. KUP ima več vstopnih in izstopnih točk, tako pohodniku poti ni potrebno prehoditi v celoti. Poteka v občini Tolmin, prične se v Dolenji Trebuši in vodi čez reko Trebuščico preko prevala Prvejk v Temnik in do Bukovice, kot se imenuje domačija, kjer je otroštvo preživel pisatelj Ciril Kosmač. Od domačije vodi ravninska pot proti vasi Slap ob Idrijci ter po levem bregu reke Idrijce skozi vasi Idrija pri Bači, Bača pri Modreju, pod znamenitim kamnitim železniškim mostom Bohinjske proge na železniško postajo Postaja pri

Mostu na Soči. Tam zavijemo na desni breg čez cestni most čez Idrijco in se vzpnemo na zaselek Stopec, od tam pa proti Mostu na Soči do OŠ Dušana Muniha Most na Soči. Razširjeni del, ki sledi literarni predlogi in ga pohodniki prehodijo ob organiziranih majskih pohodih, gre dalje ob akumulacijskem jezeru na Mostu na Soči proti Tolminu, do sotočja Tolminke in Soče ter do Šolskega centra Tolmin. Pot lahko prehodimo tudi obratno ali delno; največkrat obiskovalci prehodijo del poti od Slapa ob Idrijci do Bukovice oz. do Temnika z ogledom pisateljeve domače hiše. POTEK POTI: (Dolenja Trebuša →) Slap ob Idrijci – Idrija pri Bači – Bača pri Modreju – Stopec – Most na Soči (→ Tolmin)

DOLŽINA in TEŽAVNOST: Od Bukovice do Mosta na Soči 11 km (4 ure lahke hoje), od mosta na Slapu ob Idrijci do Bukovice 2 km (pol ure hoje). Manjši del poteka po gozdni stezi, sicer pa povečini po makadamu. Prevozna je s kolesom. Enosmerna pot.

OZNAČENOST IN ORGANIZIRANOST: Pot je označena z informacijskimi tablamami in lesenimi kašipoti z rumenim napisom KUP. Vsakoletni organiziran pohod poteka po razširjeni trasi poti tretjo soboto v maju, pohodniki zbirajo žige, za pet pohodov prejmejo Tantadrujev zvonček.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Pot je zasnovana po literarni predlogi Kosmačeve novele *Pot v Tolmin*. Novela pripoveduje o poti očeta in poba (avtobiografska zasnova), ki peš potujeta od doma v Tolmin, da bi se pob vpisal v šolo, k maturi. Med potjo oče pripoveduje zgodbe o ljudeh in domačijah, mimo katerih hodita. Oče ugotavlja, da bi moral te zgodbe nekdo zapisati – opomin, da dolina potrebuje pisatelja.¹⁵ Podobno kot v Levstikovem *Popotovanju od Litije do Čateža*, le v manjši meri in manj odločno, je med vrsticami podana kritika na takratno slovensko literaturo – popreproščene večerniške povesti, ki jim manjka vsebinske strukture in značajnosti pa tudi resničnosti¹⁶ ter spodbuda za popisovanje (realističnih) vaških zgodb. Vodi od OŠ v Dolenji Trebuši do OŠ Most na Soči. Razširjeni del zaključimo pri Šolskem centru Tolmin ali pri Knjižnici Cirila Kosmača Tolmin. Na prvem delu poti si ogledamo domačijo v Bukovici (Ciril Kosmač tu živel do aretacije 1930). Hišo je

15 „Ali ne bi bilo to vredno napisati ...“ je vzkliknil. „Vidiš, včasih beremo razne povesti, pa kar vidimo, kako je vse iz trte izvito, kakor se reče, posebno z ljubeznijo večkrat tako opletajo ... kakor bi se reklo ... tako jo vlačijo sem in tja ter jo vsiljujejo (...) Vse je izmišljeno. Tu pa leži na tleh živa resnica, pa ni nikogar, da bi jo pobral.“ (Kosmač 1995: 33)

16 Večerniške povesti ali večernice: ljudske povesti, ki so izhajale v zbirki slovenske večernice pri Mohorjevi družbi, po značaju poučno zabavne (J. Kos, 1991: 531)

obnovil in uredil Tolminski muzej, ki zagotavlja vodenje po hiši za skupine. Ob poti je postavljenih deset postaj z informativnimi tablami, opremljenih s citati iz Kosmačevih del, ki se nanašajo na mesto postanka ter 30 kažipotov. Izdelan je pregleden Vodnik po KUP ter delovni zvezek za učence, o poti se je moč informirati na domači strani OŠ Dušan Munih Most na Soči¹⁷, ki vsebuje tudi avdio-vizualni prikaz poti¹⁸. Tolminski muzej ob vodenju nudi delovne liste z ilustracijami Matjaža Schmida¹⁹. Stare večstoletne kmečke domačije zgrajene v idrijsko cerkljanskem slogu: pri Obrekarju, Hlistu, Batištu. Zanimivi so zgodovinski in kulturni spomeniki na poti: Bohinjska proga (železnica), spomenik 15. korpusu avstro-ogrske vojske na Postaji, pokopališka cerkva pri sv. Mavru in cerkev Sv. Lucija s freskami Toneta Kralja na Mostu na Soči, arheološki muzej, spomenik Ivana Preglja ter hiše pisateljev Preglja in Saše Vuge ter dirigenta Marka Muniha. Naravne znamenitosti: predalpska flora, favna, akumulacijsko jezero, ki zaliva nekdanja znamenita mostarska korita, 65 milijonov let stare gube volčanskega apnenca pri Modreju.

SKRBNIK POTI: OŠ Dušan Munih Most na Soči.

17 www.os-mostnasoci.si

18 <http://demo.lsi.si/osdm/20081027/main.swf> - avdio poslušanje KUP

19 Glej Priloga 1.

2.3.7 Pot Srečka Kosovela

Pot je posvečena pesniku **Srečku Kosovelu**, poteka od Sežane do Tomaja ali obratno, v obe smeri je po njej hodil mladi Kosovel med šolanjem v Sežani in tudi kasneje, ko se je kot študent vračal iz Ljubljane domov z vlakom do Sežane peš čez kraške gmajne. To je bil tudi razlog za oživitev poti – v želji ohraniti spomin na „lirika Krasa“. Pot oživljata dve domači društvi: Kulturno društvo Tomaj in sežansko planinsko društvo, slednje je kot vodič po poti pripravilo zloženko. Sredi Sežane stoji stara osnovna šola, pesnikova rojstna hiša, na kar opozarja spominska plošča. Planinskim markacijam sledimo mimo trga pred cerkvijo sv. Martina na gozdno pobočje hriba Tabor ter po kolovozu proti Šmarjem. Čez kraško pokrajino do velikega kažipota proti kraškemu breznu Pustovemu hramu in jami Matere Božje²⁰, od koder se po ogledu vrnemo nazaj na križišče in do novega razpotja po poti med vinogradi, kjer že lahko vidimo še uro hoda oddaljeni Tomaj. V Tomaju stoji Kosovelova domačija št. 39 z muzejsko zbirko in družinski grob Kosovelovih, na katerem je vklesano tudi pesnikovo ime. POTEK POTI: Sežana – Tabor – Šmarje – Pustov hram in Jama Matere Božje – Tomaj

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 3 ure (15 km), lažja, enosmerna, s Sežane se spusti v Tomaj.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Okoli 18. marca (Kosovelov rojstni dan) in okoli 28. avgusta (občinski praznik), dobro označena s planinskimi markacijami in napisi. LITERARNE IN UČNE TOČKE: Na ogled sta Kosovelovi rojstna in domača hiša, grob. Ob poti se kažejo kraške naravne značilnosti: jame, presahli izvir idr. Po tej poti so Kosovelovi otroci hodili v šolo v Sežano (Slovenska klasika (spremnna beseda I. Ilich) 2002: 329). Ljubezen do domače pokrajine je Kosovel jasno izrazil (...) še posebej rad je po okoliških gmajnah pasel kozo, ki so jo domači kupili, da bi se lažje pretolkli skozi povojno pomanjkanje (prav tam). V zgodnjem obdobju pesnjenja prevladuje motiv kraške pokrajine, matere in smrti, ki vsi izhajajo iz okolja odraščanja. Najobsežnejši del njegovega opusa poje o Krasu, zaradi česar ga imenujemo „lirik Krasa“²¹ (Lutar Ivanc 2006: 120-121)

SKRBNIK POTI: Planinsko društvo Sežana in Kulturno društvo Tomaj

20 Po pripovedi predsednika KD Tomaj in vodnika po Kosovelovi poti Rudija Vrana je bil v jami kapnik v obliki matere z detetom, a je v času med vojnama izginil.

21 Zbirko *Zlati čoln* je Kosovel pripravljal, a je izšla posthumno (značilne kraške pesmi – *Premišljevanje, Kraška vas, Balada, Kraška jesen, Pesem s Krasa, Jutro na Krasu, Oreh* idr. (Kosovel 2002).

2.3.8 Levstikova pot ali Popotovanje od Litije do Čateža

Pot, poimenovana po jezikoslovcu, literarnemu kritiku, politiku, časnikarju, knjižničarju in književniku **Franu Levstiku**, je narejena po potopisu *Popotovanje od Litije do Čateža*. Povod za nastanek poti je bil ta potopis, eno najboljših Levstikovih del²², saj je na prvem pohodu leta 1987 sto trideset let po Levstiku, želela skupina pohodnikov doživeti pot, o kateri so brali v knjigi. Pot naj bi prvi trasiral Rudi Bregar in organiziral pohod, ki se ga je udeležilo 397 pohodnikov. Levstik naj bi sicer tod hodil 11. novembra 1857. Izhodišče današnje literarne poti je Levstikova ulica v Litiji, od koder krenemo mimo pokopališča proti Šmartnem (2 km). Pri cerkvi Sv. Martina v Šmartnem zavijemo proti Radečam in Slatni. Skozi gozd prispemo do Jelše in po grebenu do zaselka Rodni vrh. Na vsakoletnem popotovanju pohodniki prejmejo drugi kontrolni žig v vasici Liberga, od katere se vzpnemo strmo do vasi Preska. Sledimo odcepu za Tisje. Na bližnjem razpotju se odločimo med variantami poti: severno pot je opisal Fran Levstik; po tej varianti na razpotju nadaljujemo do kmetije pri Lokarjevih, pot vodi dalje do vrha Grmad ter proti Gobniku, kjer se odpirajo sijajni razgledi. Mimo Bojčeve zidanice (Levstikov postanek v *Popotovanju od Litije do Čateža* v zidnici pri kmetu Bojcu, jedro potopisa²³) se spustimo med trtami na asfaltirano cesto do Moravč in tretje kontrolne točke pohodnikov pri Resnikovi kašči. Po ravnici moravške doline mimo gradu Turn zavijemo do naselja Okrog. Vzpnemo se skozi gozd ter nato navzdol strmo proti Čatežu. Zanimiva je tudi južnejša trasa skozi Primskovo, ki vodi skozi slikovite predele pokrajine. Odpira se razgled proti Šmartnem. Sledimo poti proti Vinjem vrhu in Poljanam. Levo se držimo poti za Sevno ter po obronkih do Gornjega in Dolnjega vrha, kjer je tretja kontrolna točka pohoda. Skozi Zagrič in Razbore prispemo do Čateža. POTEK POTI: Litija – Šmartno – Slatna – Rodni Vrh – Jelša – Liberga – Preska – Grmada – Gobnik – Moravče – Čateška gora – Čatež

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 6 ur oz. 20 km (južna varianta 21 km), srednje zahtevna, od dežja lahko razmočena.

22 Eno najpomembnejših Levstikovih del, iz leta 1858, v katerem je začrtal slovenski literarni program in v skladu z njim pisal pripovedko *Martin Krpan z Vrha* – napisana v preprostem jeziku in iz domačega življenja, pri bralcu pa zbujala slovensko zavest in samozavest (Lutar Ivanc 2006: 37).

23 „Bojec je bil čuden mož. Lice je imel rdeče pa tako nabrano kakor suha hruška. Trdno se je držal stare noše, zato pa tudi ni imel opt in platnene hlače so mu nizko opletale. Dandanes je malo takih dedov.“ (Levstik 1984: 45)

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Množično obiskan pohod poteka vsako leto drugo soboto novembra, na Martinovo soboto, kot je navedeno v potopisu. Pot je označena s smernimi tablicami in napisi LP pa tudi markacijami. »*Levstikova pot v Srcu Slovenije*« je priročna brošura – vodnik, izdana ob 22. izvedbi mednarodne prireditve Popotovanje po Levstikovi poti, na katerem so organizatorji pričakovali okrog 15 000 pohodnikov.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Levstikov potopis *Popotovanje od Litije do Čateža*, Bojčeva zidanica, Zidarjeva hiša, Resnikova kašča, cerkve, dolenska pokrajina. *Popotovanje od Litije do Čateža* je kot književna (polliterarna) zvrst potopis, v katerem avtor opazuje, opisuje, komentira stvarni svet (z orisi krajev, tipov in običajev). Levstikov spis je pomemben predvsem kot književni program, postavljen v popotni okvir. Program predvideva razvoj krajše pripovedne proze, zlasti novele, in romana. S temi idejami je Levstik (deloma) vplival na nekatere slovenske pisatelje, npr. na Josipa Jurčiča (Kos 1991, 199).

SKRBNIK POTI: Rudi Bregar, vodja organizacijskega odbora in lastnik Levstikove poti ter občine Litija, Šmartno pri Litiji in Trebnje, Turistično društvo Čatež, TIC Trebnje.

2.3.9 Meškova pot

Pot, poimenovana po duhovniku, pesniku, pisatelju in dramatiku **Francu Ksavru Mešku** je krožna in vodi od cerkva sv. Roka do sv. Neže na Koroškem, kamor se je podajal pisatelj Fran Ksaver Meško, ko je moral kot duhovnik obiskovati svoje farane. Pot je poimenovana predvsem v spomin na poti, ki jih je Meško velikokrat prehodil. Prične se pri cerkvi sv. Roka na Selah, kjer je Meško večji del življenja živel in delal ter je tudi pokopan. V župnišču je urejena Meškova spominska soba. Pot poteka mimo kapelic, ki so jih ljudje postavljali v zahvalo in priporočilo. V vasi Sele, netipični²⁴ koroški vasi, pri spomeniku padlim v drugi svetovni vojni zavijemo v globel. Skozi gozd nadaljujemo mimo domačije Pernjak, Dularjevega grabna do Priterške lipe, kjer je po ljudskem izročilu stara meja med Koroško in Štajersko. Čez Koplenov vrh (742 m n. v.) se spustimo do gotske cerkve sv. Neže. Ponekod tudi brez oznak nadaljujemo čez travnike in pašnike proti domačiji Zabev, v dolini zagledamo cesto Slovenj Gradec – Ravne, jo prečkamo ter se vzpnemo spet na Sele z druge strani. POTEK POTI: Sv. Rok na Selah – sv. Neža na Vrheh – sv. Rok na Selah

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 6 ur, 14 km, zaradi vzponov zahtevnejša pot, krožna.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Sredi januarja pohod z baklami (Meškova smrt), konec poletja poletni pohod.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Ljudske legende o Priterški lipi, župnišče, kjer je pesnik stanoval in služboval z urejeno spominsko sobo, Meškov grob. Sprva je pisal pod vplivom ljudske in Gregorčičeve poezije, poezija z motiviko krajev skozi katere vodi pot: *Ob Klopinskem jezeru, Klic z narodne meje* idr. (Lutar Ivanc 2006: 70)

SKRBNIK POTI: Turistična pisarna Slovenj Gradec

24 Vas ni sestavljena iz celkov – kot običajno na Koroškem. Posesti so v celkih zaokrožene v enem kosu, okoli domačije so njive in travniki ter gozdovi. V vasi Sele so hiše strnjene in razporejene ob cesti (Raztresen 2006: 45).

2.3.10 Miškova pot

Urednik, založnik, časnikar **Miško Kranjec** je eden najpomembnejših pripovednikov socialnega realizma in prvi slovenski pisatelj, ki je v slovensko književnost vnesel prekmurski svet²⁵ (Lutar Ivanc, 2006: 134). Miškova pot se prične pred Domačijo Miška Kranjca, pisateljevo rojstno hišo, ki je urejena v spominski muzej. V njej so urejene spominske sobe (pisateljeva delovna, muzejska razstava). V vasi je pokopališče, kjer je pokopan tudi Kranjec. Od tod pot poteka do Male Polane in po stranski poti k Sabolovi hiši. Začne se makadamska pot mimo gozdov in njiv. Ogleda vreden je Copekov mlin, nekaj sto metrov s prave Miškove poti. Do Lendave je od tu okoli uro in pol hoje. Sledimo stezam do lendavskega gradu in dalje do župne cerkve sv. Katarine. Mimo pokopališča nadaljujemo do kapele sv. Trojice z mumijo – viteza Hadika, branitelja Lendave. Po glavni cesti gremo do čarde Bükeš in do najvišje točke lendavskih goric: Piramide. Prispemo do Kranjčeve kleti, kjer se pot zaključi. POTEK POTI: Velika Polana – Mala Polana – Copekov mlin – ob Črncu in Ledavi do Lendave – Lendavske in Dolgovaške gorice – Piramida – Lendava

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 4 ure (16 km), lažja, enosmerna.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Pohod od leta 1996 poteka predzadnjo ali zadnjo soboto oktobra, pohodniki zbirajo žige, za peti oz. deseti pohod prejmejo spominski vrček (pütro).

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Pohod po poteh, po katerih je dejansko hodil in jih v svojih literarnih delih opisal²⁶ pisatelj Kranjec. Spominska soba na Kranjčevi domačiji v Veliki Polani, grob pisatelja in propadajoča hiša – Kranjčeva klet/zidanica pred Lendavo.

SKRBNIK POTI: Planinsko društvo Lendava, Občina Velika Polana

25 S svojimi literarnimi deli v slovensko književnost vnese prekmurske narečne besede: iz slovarčka pridanega romanu Strici so mi povedali: bojnec, brečati, čiček, gudek, mrlinšček, siroče, vuzem idr. (Kranjec 2005: 453-455)

26 »Ob večerih, posebej še jeseni, a tudi pozimi, dokler Mura ne zamrzne, se spreletavajo nad strugo divje race pa tudi divje gosi, a še druge ptice, ki se drže ob vodah. Spomladi in poleti pa nam ves dan grulijo po drevju divji golobi in grlice. Spomladi nam prepevajo kosi in slavci in še druge ptice. Ko spomladi vse zacvete - joj, to bi morala videti. In videti bi morala lepa jutra, ko sonce vzhaja. Pa spet pomladne povodnji bi morala videti, ko se voda razlije tako daleč, kakor ti nese oko, samo s čolni se tedaj vozimo... kot po morju. (...) Poleti pa se včasih zapodijo črni ali žarjavi oblaki po nebu, strele švigajo na vse strani, treska, da joj, tudi v vodo, le v mlin nikdar.« (Kranjec 2005: 30)

2.3.11 Pot kulturne dediščine

Razlikovalna značilnost glede na druge obravnavane literarne učne poti je na Poti kulturne dediščine združitev več domačij slovenskih književnikov in z njihovimi življenji povezanih krajev. Je nekakšen koncentrat literarnih učnih poti, saj izpostavi književnike in učenjake: pesnika **Franceta Prešerna**, pisatelja, dramatika **Frana Saleškega Finžgarja**, jezikoslovca in književnega zgodovinarja **Matije Čopa**, slikarja in čebelarja **Antona Janša** in pisatelja in dramatika **Janeza Jalna**. Zasnovali so jo na OŠ Zabreznica. Pot pričnemo z ogledom Ribičeve – Prešernove rojstne hiše v gručasti gorenjski vasi Vrba s cerkvico sv. Marka, nadaljujemo mimo kužnega znamenja proti Rodinam, kjer se je rodil pisatelj Janez Jalen, na kar opozarja spominska plošča na hiši. Po stezi pot nadaljujemo v Smokuč. To je domača vas pisatelja, prešernoslovca Toma Zupana. Naprej pot vodi do Doslovč, kjer stoji rojstna hiša Frana S. Finžgarja, od 1971 urejena v muzej. Naprej po Poti kulturne dediščine sledimo stezi do vasi Beznica, kjer je bil v Honovi hiši rojen slavni čebelar Anton Janša. Ob lokalni cesti stoji tudi spomenik Janši, ki so ga ob dvestoletnici smrti postavili čebelarji. V Beznici pred cerkvijo stoji vojaški spomenik, delo arhitekta Jožeta Plečnika. Naprej krenemo skozi vasi Glenca ter nad vasjo Zabreznica proti OŠ po lokalni cesti. V vasi Zabreznica je pred šolo znameniti park s kipi – Aleja kulturne dediščine – pet bronastih doprsnih kipov. Skozi bližnjo vas Selo nadaljujemo proti Žirovnici, kjer je na ogled rojstna hiša Matije Čopa. Plošča je tudi na rojstni hiši Prešernove matere. Nazaj je iz Zabreznice po krajši poti le 20 minut do Vrbe. POTEK POTI: Vrba – Rodine – Doslovče – Breznica – Žirovnica

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 3 ure, lahka (po programu 6 šolskih h, delno s prevozi).

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Pot ni posebej označena, a je orientacija razmeroma lahka, saj so točke blizu. Vodilo so tudi spominske plošče na hišah literatov, organiziranega pohoda ni, je enosmerna. Izpostava dnevnega centra Čopova hiša je bila ustanovljena leta 1997 z namenom organizirati kulturne dni "Po poti kulturne dediščine" za šolske skupine. Vzgojno-izobraževalni programi zajemajo teme s področja slavistike, etnologije, zgodovine, geografije, umetnostne zgodovine in arheologije.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Prešernova rojstna hiša (muzejsko urejena 1939) v Vrbi, doprsni kip, vaška lipa in cerkev sv. Marka v Vrbi²⁷, v Rodinah ostanki rimske kmetije (villa

27 Znamenito Prešernovo posvetilo v 1. sonetu nesreče (Prešeren 1999: 147).

rustica) in rojstna hiša pisatelja Janeza Jalna, rojstna hiša čebelarja Antona Janše in Janšev čebeljak na Breznici, Smokuč – rojstna vas pisatelja, prešernoslovca Toma Zupana, rojstna hiša Frana S. Finžgarja v Doslovčah, znameniti park s kipi – Aleja naših slavnih rojakov v Zabreznici, rojstna hiša Matije Čopa v Žirovnici.

SKRBNIK POTI: Zavod za turizem in kulturo Žirovnica

2.3.12 Velikolaška kulturna pot

Velikolaška kulturna pot združuje točke kulturne literarne dediščine štirih najzaslužnejših 'velikanov' slovenske starejše književnosti. To so pisatelj, pesnik, dramatik **Fran Levstik**, pesnik, pisatelj **Josip Stritar**, protestantski pridigar, pisatelj in pesnik **Primož Trubar** in pesnik, pisatelj, dramatik **Jože Javoršek**. Zanimivost poti je, da jo lahko začnemo kjerkoli, saj nas bo krožni pohod v vsakem primeru pripeljal na izhodišče. Prvo pot na tej trasi so uredili že leta 1978, petnajst let pozneje so jo razširili in ji dali današnjo podobo. Pred župno cerkvijo sredi Velikih Lašč stoji spomenik Frana Levstika, postavljen dve leti po pisateljevi smrti. Pot lahko začnemo v Velikih Laščah ob Levstikovem domu. Po ogledu spominskih prostorov posvečenim Levstiku, Stritarju in Trubarju pot nadaljujemo preko vasi Srobotnik do Retja, rojstnega kraja Frana Levstika. Levstik se je rad vračal domov, zato je to pot večkrat prehodil. Na mestu, kjer je stala hiša, sta postavljena spominska plošča in doprsni kip. Od Retja pot nadaljujemo čez vzpetino Podvala (662 m n. v.; najvišja točka poti) mimo Dvorske vasi, Male in Velike Slevice v vas Podsmreka. Tu je bil na št. 2 rojen Josip Stritar. Na njegov čas opozarja stara kašča, rojstne domačije ni več. Do naslednjega cilja, Rašice, nas pot vodi skozi več vasic (Brankova, Podulaka in Prhaja). V Rašici stoji Temkov mlin z več poslopji, kjer naj bi se rodil Trubar, na ogled je Trubarjeva spominska soba, ki si jo letno ogleda do 13.000 obiskovalcev. POTEK POTI: Velike Lašče – Retje – Dvorska vas – Velika Slevica – Podsmreka – Rašica (Rašca) – Velike Lašče

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 4 do 5 ur, 15 km, zmerno zahtevna krožna pot, prevozna s kolesom.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Označena je s planinskimi markacijami in posebnimi oznakami v obliki stilizirane odprte knjige. Na pomembnejših točkah ob njej stojijo informacijske table, ki nam v besedi in sliki predstavljajo krajevne znamenitosti. Pohod je na nedeljo, ki je blizu 9. juniju (Trubar rojstni dan).

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Podroben slikovno opremljen vodič *Popotovanje k zibelki slovenske knjige* po Velikolaški kulturni poti je izdala OŠ Primoža Trubarja Velike Lašče (1999). Na poti spoznamo rojstne kraje treh slovenskih književnikov. V Velikih Laščah si v Levstikovem domu ogledamo spominske sobe Levstika in Stritarja ter čitalnico s spomini na Trubarja. Pred cerkvijo Marijinega rojstva vrh velikih Lašč stoji Levstikov spomenik iz kraškega kamna ter reliefna podoba Frana Levstika odkrita ob stoletnici njegovega rojstva. Na poti je na stari hiši Pri Kuklju doprsni kip literata Jožeta Javorška. V rojstnem kraju Frana Levstika v Retju stoji na sredi vasi Močilarjeva lipa ter ohranjen Ilijev kozolec. Kraj, kjer je stala rojstna hiša, je označen s spominsko ploščo in Levstikovim doprsnim kipom kiparja Jakova Brdarja. V Podsmreki Stritarjeva rojstna hiša ni ohranjena, na njegov čas spominja kašča v neposredni bližini z zbirko starega orodja. Na Rašici je že od 400-letnice Trubarjeve smrti obnovljena Trubarjeva domačija z mlinom, žago, skednjem, kozolcem in spominsko sobo. V spominski hiši si je moč ogledati dvojnike Trubarjevih knjig in besedil ter predstavitev njegovega življenja in ustvarjanja.

SKRBNIK POTI: Planinsko društvo Velike Lašče (pobudnik in organizator pohoda) in KUD Primoža Trubarja Velike Lašče

2.3.13 Vorančeva pot - a (Koroška)

Pot povezuje koroške vasi, kjer je mladost preživel pisatelj **Prežihov Voranc (Lovro Kuhar)**. Prvič so jo odprli 15. maja 1977. Pot so ponovno prehodili leta 2003 ob 110 letnici pisateljevega rojstva. Prične se v centru Kotelj ob bronastem kipu pobiča s solzicami, ki asociira na Vorančeve Solzice. Pot vodi mimo šole po smerokazu proti Rimskemu vrelec, kjer je tudi izvir zdravilne vode in relief, ki spominja na nekdanjo rimsko cesto Celeia – Virunum. Skozi gozd nadaljujemo v Podgoro do Kotnikove bajte – Vorančeve rojstne hiše, iz katere so se Kuharjevi kmalu po rojstvu Lovra izselili. Od tu se pot strmo vzpne do makadamske ceste. Usmerjevalna tabla nas napoti v Pekel²⁸, kjer je mali Voranc pasel živino in po zgodbi *Stezice* materi nabral dišeč šopek. Po isti poti se vrnemo do ceste ter se povzpnejo še na Kogel, kjer stoji tudi hiša iz časa Vorančevih otroških let. Nato vodi pot do Ivarčkega jezera pod Uršljo goro. Izpod naselja Šratnek lahko sledimo smerokazu k Prežihovi bajti, skromni kmečki hiši, kjer je Voranc preživel mladost do 29. leta. Po vrnitvi pridemo po glavni cesti do Kotelj z druge strani, pred cerkev sv. Marjete, kjer je grob družine Kuhar. POTEK POTI: Kotlje – Rimski vrelec – Kotnik – Pekel – Kogel – Ivarčko jezero – Šratnek – Prežihova bajta – Kotlje

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 3,5 ure, srednje zahtevna.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Pohod zadnji teden avgusta. Pot je krožna, dobro označena z lesenimi usmerjevalnimi tablam.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Spomenik pobiča s solzicami, rimski vrelec, relief rimska cesta, Kotnikova bajta – roj. hiša P. Voranca, Pekel, Kogel – hiša iz otroških let, Prežihova bajta z bronastim kipom Voranca na hribu nad njo, Ivarčko jezero, grob Kuharjevih.

SKRBNIK POTI: Krajevna skupnost Kotlje, Občina Ravne, PD in TD

28 Črtica *Solzice* se prične z opisom Pekla: „Na koncu našega polja je bila grda, temačna globača, ki so ji rekli Pekel. Bila je podobna globokemu kotlu, obdana od treh strani s strmimi bregovi, le na eni strani je imela žrelo, ki pa se je izgubljalo v črno, skrivnostno lesovje. Bregovi so bili porasli z zanikrnim grmovjem ...“ (Prežihov 1988: 11).

2.3.14 Vorančeva pot - b (na Dolenjskem)

Nastala po potopisni zgodbi *Od Mokronoga do Pijane gore* pisatelja **Prežihovega Voranca (Lovro Kuhar)**, ki je na Dolenjskem nekaj časa bival. Domačini so pohod po poti prvič organizirali leta 1997. Pot začnemo v Mokronogu na Starem trgu. Vseskozi vodi po cestah. Krajevne oznake nas vodijo proti Sv. Vrhu in v Malkovec, odpirajo se prostrani razgledi na dolenjsko pokrajino. Zato je ta del vse do Slančjega Vrha najbolj slikovit, kot v potopisu omenja tudi Voranc, ki večkrat podrobno opiše lepoto dolenjske pokrajine²⁹. Od Slančjega Vrha je do Telč na sosednjem hribu še pol ure, za Telčami pa stoji Pijana gora. POTEK POTI: Mokronog – Sveti Vrh – Malkovec – Slančji Vrh – Telče – Pijana gora

DOLŽINA in TEŽAVNOST: 4 ure (17 km), srednje lahka

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Pohod poteka, ko se toči mlado vino, tretjo soboto v oktobru. Ni označena, enosmerna.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Ni posebnih literarnih in učnih, saj je podrejena potopisu *Od Mokronoga do Pijane gore*. Pisatelj v delu opisuje dolenjsko pokrajino, dolenjske kmete in bajtarje, njihove zgodbe, čudi se nad veliko revščino, ki jo trpijo, gospodarsko zaostalostjo in nad ponosom dolenjskega človeka. Navaja zgodovinske zanimivosti (arheologija, puntarstvo), opiše ljudske običaje (Marijin ples, sejmi), posebnosti (ženske dobrotnice) in šegavost (pregovor: 'kajža je rajža in če gospodar ni na rajži, pa kruha ni v kajži') ter občuduje ledinska imena (Sveti vrh, Vinvrh, Otavnik, Pijana gora ...).

SKRBNIK POTI: ni določen

29 »Od Malkovca do Slančvrha je najlepši kos potovanja od Mokronoga do Pijane gore. Odpira se ti veličasten razgled na jugu do Gorjancev, na severu do Kuma. Vso mirensko in krško dolino imaš pred seboj kakor odprto dlan.« (Voranc 1969: 265)

2.3.15 Župančičeva pot

Pot je bila označena leta 1998 ob 120-letnici rojstva pesnika in dramatika **Otona Župančiča**. Povezuje dva kraja – Dragatuš in Vinico – na katera je bil pesnik od rojstva močno vezan³⁰. Pot se prične v Dragatušu, kjer je pesnik odraščal. Na ogled je Župančičeva spominska soba. Od Gostišča Župančičev hram krenemo z asfaltne ceste desno med njivami in travniki po makadamu ter v gozd (belokranjski steljnik). Mimo izvira potoka Dobreča pot vodi mimo polj do vasi Pusti Gradec, na križišču pa po cesti mimo razpela in levo mimo opuščenega peskokopa proti vasi Veliki Nerajec. Sledi spust do Nerajskih lugov – močvirja, mimo vasi Mala Lahinja proti Belčjem Vrhju. Do vasice Hrast pri Vinici prispemo po starodavni rimski cesti, nadaljujemo proti vasi Perudina skozi slikovito vinorodno belokranjsko pokrajino. Od tu sledi vzpon proti romarski cerkvi na Žežlju. Spust mimo kapelic križevega pota nas pripelje v Golek pri Vinici, ki je le malo oddaljena od Vinice. Prav sredi Vinice stoji pesnikova rojstna hiša z urejeno spominsko sobo, pred njo je pesnikov doprni kip. POTEK POTI: Dragatuš – Dobreč – Pusti Gradec – Veliki Nerajec – Lahinjski lugi – Belčji vrh – Hrast – Perudina – Žeželj – Golek – Vinica

DOLŽINA, TEŽAVNOST: 3 ure in pol, lažja, enosmerna, od dežja lahko razmočena, primerna za kolesarje.

OZNAČENOST, ORGANIZIRANOST: Označena z usmerjevalnimi tablicami. Pohod drugo soboto v juniju.

LITERARNE IN UČNE TOČKE: Župančičeva spominska soba in plošča v Dragatušu, Župančičeva rojstna hiša v Vinici, na poti vstopamo v Krajinski park Lahinja, naravne značilnosti: izvir studenca Dobreča, v velikem Nerajcu je na ogled Vardjanova galerija izdelkov starih obrti, urejena je etnološka zbirka v stari kašči v središču vasi. Pot povezuje kraje, kjer je pisatelj preživel svoja otroška leta in jo kot mladostnik velikokrat prehodil, ko je obiskoval Vinico.

SKRBNIK POTI: Občina Črnomelj, pobudnik poti je Janez Kramarič, ki je tudi avtor vodiča *Župančičeva pot* od Dragatuša do Vinice.

30 Prišel sem domov, / pod rodni krov: / ... // Tam za njivami, / tam za brezami / zdaj se skriva mi, / zdaj razteza mi / roke v objem, sprejem / moja mladost – radost ... (pesem Doma, zbirka Manom Josipa Murna - Aleksandrova II, Zbrana dela: Župančič I).

3. SKUPNE POTEZE LITERARNIH UČNIH POTI

V nadaljevanju bomo iskali skupne značilnosti predstavljenih literarnih učnih poti ter skušali primerjati, katere skupne točke prispevajo k pojmom literarna in učna pot (LUP):

1. zahtevnost, dolžina,
2. poimenovanje,
3. literarne in učne točke,
4. označenost,
5. učno gradivo,
6. vodenje po poti,
7. frekvenca obiskov,
8. vezanost poti na avtorja in literaturo,
9. pomen poti.

3.1 ZAHTEVNOST IN DOLŽINA POTI

Pohod naj bi v večini predstavljenih kulturnih poti po navedbah organizatorjev tradicionalnih pohodov pomenil poldnevni izlet z nekaj urami nezahtevne hoje. V kolikor je namen literarne učne poti, da te v okviru ekskurzij lahko z učitelji obišejo tudi učenci osnovnih in srednjih šol, poti ne smejo presegati zmožnosti uresničenja v enem šolskem dnevu – kar okvirno pomeni poldnevni izlet. Namensko za obisk šolskih skupin je zasnovana Pot kulturne dediščine, na kateri pohodniki – učenci preživijo predvidoma šest šolskih ur. Poti naj ne bi presegale dolžine med 10 in 20 km, kar je od tri do šest ur hoje. Med predstavljenimi potmi v povprečju večina zahteva manj kot štiri ure hoje. Taka konfiguracija poti je primerna za širok krog pohodnikov, od otrok in mladih do upokojencev; poti (kolovozi, lokalne ceste in širše gozdne poti) so primerne tudi za hojo v večjih, strnjenih skupinah (npr. za šolske skupine). Daljše poti, ki bi jih lahko šteli za literarne, kot je npr. Krpanova, Staničeva ... so večdnevne in zato ne ustrezajo danim merilom. Literarna učna pot je zasnovana med drugim tako, da spodbuja peš gibanje v naravi in je ni mogoče prevoziti z avtomobilom. Nekatere poti so primerne tudi za kolesarjenje (tako KUP, Kosovelova, Župančičeva). Kriterijem v točki 2.1 zadoščajo vse v nalogi predstavljene poti.

3.2 POIMENOVANJE POTI

Poti so poimenovane po literatih – pesnikih, pisateljih, dramatikih – ki jim je pot posvečena. V kolikor je pot posvečena več besednim umetnikom, je izbrano skupno ime; primer Velikolaška pot, Pot kulturne dediščine. Ime poti izhaja iz priimka (Kosmačeva) ali celega imena avtorja (Pot Srečka Kosovela), znana je raba obeh možnosti. Tako poimenovanje je informativno in poveča zanimanje, saj takoj prepoznamo tematiko poti – torej prispeva k literarnosti. Kriteriju v točki 2.2 zadoščajo vse v nalogi predstavljene poti.

3.3 LITERARNE IN UČNE TOČKE – literarni postanki

Poleg literarnih poznamo različne vrste kulturnih poti – posvečene slikarjem (Groharjeva), misijonarjem, duhovnikom (Baragova), jezikoslovcem (Miklošičeva) ter drugim znanstvenim strokam – gozdarski, geografski, zgodovinski idr. Literarne učne poti svojo prepoznavnost odslikavajo skozi literarne in učne točke, ki pohodnika ob poti usmerjajo k tematiki poti. Med literarnimi točkami velja izpostaviti predvsem rojstne in domače hiše ustvarjalcev ter druge stavbne objekte, kjer so ti stanovali in delovali, k temu sodijo tudi pokopališča, kjer so umetnik ali njegova družina pokopani (Gregorčičev grob pri sv. Lovrencu, grob družine Cankar na Vrhniki itd.), lahko pa tudi šole (OŠ Antona Aškerc Rimske Toplice, OŠ Dragotina Ketteja v Ilirski Bistrici itd.), kulturni domovi (Dom Cirila Kosmača – Slap ob Idrijci, Cankarjev dom Vrhnika itd.), knjižnice (Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin itd.) in druge ustanove, ulice (Kettejeva ul. Ilir. Bistrica itd.), trgi ... Literarne točke so tudi spominske sobe, kjer so po možnosti razstavljeni predmeti, ki jih je uporabljal literarni umetnik. Učne točke opozarjajo na prisotnost umetnika – gre za spomenike, kipe, spominske plošče ter druga znamenja. Opozarjajo na prisotnost in delovanje literata v nekem okolju. K učnim točkam prištevamo posebnosti naravne in kulturne krajine, etnološko-zgodovinske in druge muzejske zbirke ter ostaline kulturne dediščine, ki so odraz okolja ter prikaz časa, v katerem je umetnik bival ali ustvarjal. Na literarno-učne točke lahko opozarjajo informacijske table ob poti, prav tako spominske table in obeležja. Posebej zanimiva so obeležja, ki izhajajo iz literarne stvarnosti povezane z umetnikom – kot je npr. Močilarjeva lipa, o kateri pripoveduje Levstik v povesti *Martin Krpan*, Jurčičeva Krjavljeva koča, kmečke domačije, ki jih na *Poti v Tolmin* opisuje Kosmač, Vorančev Pekel ipd. Vse obravnavane poti vsebujejo

nekatero literarno in učno točko, nekoliko manj le poti, ki so podrejene literarni predlogi – Vorančeva pot na Dolenjskem in Levstikovo *Popotovanje od Litije do Čateža*. Tem potem poleg literarne predloge manjkajo dodatne literarne in učne točke oz. vsebine.

3.4 OZNAČENOST POTI

Za individualno koriščenje poti je zelo pomembna dosledna označenost. Pohodniku, ki skuša pot prehoditi s pomočjo usmeritev v vodičih in po spletnih opisih, olajšajo iskanje prave smeri smerne tablice in podobne oznake, še posebej na izpostavljenih mestih in na križiščih poti. Usmerjevalne table so odvisne od organizacije skrbnika poti, saj zahtevajo precejšen finančni vložek (po podatkih OŠ Most na Soči³¹ je znašal strošek izdelave in postavitve informacijskih tabel ter kažipotov leta 2000 ter vzdrževanje in dopolnjevanje v preteklem desetletju nad 10 000 eur). Namesto dragih namensko izdelanih informativnih tabel je možno preprosto označevanje, ki spominja na planinske markacije (primer Cankarjeve, Kosovelove poti idr.). Slabše označeni sta Meškova in Miškova pot, povsem brez označb pa Pot kulturne dediščine, ki je namenjena obiskom z vodnikom in Vorančeva na Dolenjskem, ki sledi Vorančevemu potopisu Od Mokronoga do Pijane gore.

3.5 UČNO GRADIVO

Učno gradivo je zelo pomemben sestavni del ponudbe literarne učne poti, posebno za obisk šolskih skupin, ki želijo v sklopu obiska poti osvojiti določen del učne snovi. Nemaokrat želijo tovrstno gradivo tudi druge zainteresirane skupine, npr. literarni krožki, bralni klubi in podobno. Učno gradivo lahko pripravi učitelj ali vodja skupine, v sklopu vodenja po literarni učni poti pa bi bilo dobrodošlo gradivo v obliki delovnih listov ali učbenika (primer: učbenik na KUP, ki ga je pripravila OŠ Most na Soči, podobnega pripravljajo tudi za Gregorčičevo učno pot na Kobariškem)³². Poleg književnih in biografskih vsebin lahko takšno gradivo vključuje interdisciplinarne povezave z zgodovinskimi, botaničnimi, geografskimi in drugimi predmeti. Zanimivo učno gradivo ponuja v pedagoškem programu ogleda Kosmačeve hiše v

31 Podatki arhiva OŠ Dušana Muniha Most na Soči, posredovala vodja projekta KUP Nevenka Janež.

32 Glej priloga 2.

Bukovici tudi Tolminski muzej – učni list je sestavljen iz vprašanj, ki sledijo poteku vodenja po hiši, opremljen pa je tudi z nagajivim likom Tantadruja³³, ki dodatno stimulira učence, da sledijo vodenju.³⁴ Za večino obravnavanih literarnih poti pa učno gradivo ni zagotovljeno. Učno gradivo za osnovnošolce bi bilo lahko posredovano učencem na določenih literarnih ali učnih točkah v obliki povzetkov, miselnih vzorcev, kvizov ipd.

3.6 MOŽNOST VODENJA in VODIČ

Skrbnik poti lahko za zainteresirane (šolske) skupine zagotavlja strokovno usposobljenega vodnika po poti, ki varno in s poudarkom na vseh literarnih in učnih točkah prepelje skupine pohodnikov do cilja poti in jim po možnosti pomaga zagotoviti dodatne informacije ter prevoz na izhodišče, v kolikor pot ni krožna. V tem sklopu je pomembno opozoriti na turistični vidik literarnih učnih poti oz. možnosti izrabe poti za turistične namene, saj pot v tem primeru lahko poleg literarnih vključuje še druge turistično zanimive postanke. Ob tem lahko vodenje po poti zagotavljal lokalna turistična pisarna. Primer množično obiskane literarne poti je primer Levstikove poti oz. priljubljenega Popotovanja od Litije do Čateža, množičen (turističen) obisk privabi tudi vsakoletni pohod po Jurčičevi poti. V času pohoda, ki je značilen skoraj za vse literarne poti, je vodenje povsod omogočeno. Na nekaterih poteh pa ob vnaprejšnji najavi tudi skozi vse leto (Kosovelova, Aškerčeva pot idr.). Za vodenje navadno poskrbi prostovoljno (kulturno, planinsko, turistično) društvo, ki je tudi skrbnik poti, v nekaterih primerih pa osnovne šole (na OŠ Zabreznica s pedagoškim programom po poti vodenje organizirajo na Poti kulturne dediščine, OŠ Most na Soči po KUP). Veliko lažje izvedljiva ponudba je knjižni vodič po poti, publikacijo, ki postreže z natančnim opisom poti in opozori na vse pomembne literarne in druge učne točke. Tak zapis mora biti dosegljiv na spletni strani skrbnika poti ter v turističnih informativnih centrih. Zelo podroben primer knjižnega vodiča je knjižica *Potovanje k zibelki slovenske knjige*, ki jo je izdala OŠ Velike Lašče za Velikolaško kulturno pot, podobno tudi vodnika po Kosmačevi in Gregorčičevi učni poti. Opisi poti na svetovnem spletu so najlažje dosegljivi širšemu krogu pohodnikov, dobri opisi lahko pohodnika natančno in s posebnimi poudarki vodijo po poti. Večina obravnavanih poti ima

33 Tantadruj je ime književnemu junaku iz istoimenske Kosmačeve novele.

34 Glej Priloga 1.

izdelan spletni vodič, na OŠ Most na Soči pa so na šolski spletni strani poskrbeli celo za zvočni posnetek vodenja po KUP³⁵.

3.7 FREKVENCA OBISKOV

Frekvenca obiskov literarne učne poti je pokazatelj, kako je pot urejena in kakšna je priljubljenost le-te. Na slovenskih literarnih poteh frekvence obiskov redno večinoma ne vodijo. Izkazuje se lahko le po obisku literarno-učnih točk: rojstnih hiš, muzejev, spominskih sob ipd., kjer se pohodniki lahko vpišejo v vpisno knjigo. Ena izmed možnosti rednih obiskov poti pa tudi promocije, ki jih z manjšimi izjemami poznajo na vseh literarnih poteh, je vsakoletni tradicionalni pohod v organizaciji skrbnika ali pobudnika poti. Tradicionalni pohodi so večinoma vezani na datum rojstva ali smrti literata, po katerem je pot poimenovana. Statistiko pohodov vodijo pristojna društva, turistično informacijski centri, ponekod pa tudi OŠ ali literarne točke ob poti, tj. muzejske hiše ipd. Najbolj množično obiskana literarna pot je Popotovanje od Litije do Čateža, saj je bilo v letu 2008 na 22. izvedbi mednarodne prireditve Popotovanje po Levstikovi poti pričakovano okrog 15.000 pohodnikov. V tem primeru gre nedvomno tudi za zanimivo tržno potezo, saj sta znak in ime Levstikova pot registrirani znamki pri Uradu za varovanje intelektualne lastnine Republike Slovenije, vse pravice v zvezi z uporabo in vodenjem po poti iz komercialnih namenov pa so pridržane. Lastnik Levstikove poti je Rudiregar. Organizirani pohodi so skrbno načrtovani, oglaševani in prijavljeni kot javna prireditev. Pri organizaciji pohoda sodeluje širša lokalna skupnost, različna društva ob poti nudijo prigrizek ali razstavljajo izdelke ljudske obrti. Organiziranega pohoda nimata le gorenjska Pot kulturne dediščine in GUP.

3.8 VEZANOST POTI NA AVTORJA IN LITERATURO

Nekatere kulturne poti so nastale kot spomin na literata, ki je po neki poti resnično hodil za časa življenja. Župančičeva pot poteka od Dragatuša do Vinice, ki jo je pesnik Oton Župančič večkrat prehodil kot študent, ko se je vračal domov. Ciril Kosmač v noveli *Pot v Tolmin* podrobno opiše pot, kjer poteka današnja Kosmačeva učna pot, kot otrok jo je z očetom

35 <http://demo.lsi.si/osdm/20081027/main.swf> - avdio poslušanje KUP

prehodil na poti za vpis v šolo. Tako tudi Vorančeva pot po Dolenski vodi po poteh, ki jih je avtor prehodil in opisal v potopisni zgodbi *Od Mokronoga do Pijane gore*. Vorančeva pot na Koroškem pa vključuje tudi nekatere točke iz pisateljeve mladosti – npr. globel Pekel, ki ga opiše v Solzicah. Podobno velja tudi za Aškerčevo pot, ki vodi po stezah literatovega odraščanja ter prav tako za Jurčičevo pot. Po Poti Srečka Kosovela so vsi Kosovelovi otroci hodili v šolo v Sežano. Tako tudi Simon Gregorčič, ki je razen v otroštvu poti, po katerih danes vodi GUP, prehodil kot kaplan v Kobaridu. Meškova pot vodi od cerkva sv. Roka do sv. Neže, po njej je hodil sam pisatelj Fran Ksaver Meško, ko je kot duhovnik obiskoval svoje farane. Miškova pot je bila domača tudi pisatelju Mišku Kranjcu, saj je vodila od njegovega doma do Kranjčeve zidanice v lendavskih gorica. Cankarjeva in Kettejeva pot pa povezujeta dve ključni točki literatovih življenj; Cankarjevo Vrhniko z domovanjem na Rožniku v Ljubljani ter Trnovo in Prem ki sta podobno kot pri Cankarju ključni Kettejevi življenjski postaji. Iz knjižne predloge najbolj poznana pa je najverjetneje pot, ki sledi *Popotovanju od Litije do Čateža*³⁶, ki sta jo v jeseni na Martinovo nedeljo (okoli 11. novembra) prehodila pisatelj Fran Levstik in njegov prijatelj Radivoj. Podobno biografsko podstat najdemo tudi med literati in literarnimi potmi s skupinskim imenom.

3.9 POMEN POTI

Literarne poti so po pomenu za lokalno in širšo skupnost različno vrednotene. Pot Popotovanje od Litije do Čateža ima velik sloves kulturne literarne poti, pohoda po njej pa se pohodniki udeležujejo v zelo velikem številu. Redno po njej hodijo planinci, najrazličnejša društva pa tudi skupine študentov (slovenistike) in dijakov oz. šolarjev. V tem pogledu je gotovo najbolj popularna slovenska literarna pot. Z veliko obiskanostjo ji sledi Jurčičeva literarna pot (pohoda se udeleži okoli 8000 pohodnikov). Glede na nadaljevanje tradicionalnih pohodov že desetletje in več pa so priljubljene tudi ostale literarne učne poti. Nekatere imajo poseben pedagoški pomen v sklopu izobraževalnih programov šol, ko najavljeni šolski skupini organizirajo vodenje in predstavitev – tako Pot kulturne dediščine, ki je posvečena

³⁶ Priljubljenosti poti morebiti botruje pomembnost *Popotovanja od Litije do Čateža*, saj združuje tri do tedaj v slovenski književnosti neznane sestavine: potopis (s slikovitim orisom krajev in razmišljanjem o ljudskem izročilu), realistično novelo (opis kmečkega življenja na Dolenjskem) in slovstven esej z literarnim programom (kritično razmišljanje o dotedanjem in bodočem slovstvu) (Popotovanje, spremna beseda Blaž Tomaževič, 1984).

več kulturnikom: Prešernu, Saleškemu Finžgarju, Čopu, Janši in Jalnu. Pohode za šolske skupine na povpraševanje organizirajo po KUP tudi na OŠ Most na Soči, kjer je v pedagoški program vključen tudi delovni zvezek. Zanimiv je razlog za nastanek Cankarjeve poti od Rožnika na Vrhniko, saj so jo po besedah Mojce Korošec iz MK načrtali ob 30-letnici knjižnega kluba Svet knjige, in sicer v želji po druženju članov kluba na zdrav in inovativen način. Poti imajo nesporno velik kulturni oz. literarni pomen, ker obujajo spomin na pomembne kulturnike tudi spominski pomen. Bolj tržno usmerjeni pa vidijo v teh poteh turistične možnosti, ki jih ponekod bolj ali manj promovirajo in uresničujejo. Primeri dobre prakse so množično obiskani pohodi po Levstikovi, Jurčičevi, Velikolaški poti, kjer ima turistični vidik tudi jasne podtone kulinarične, enološke, obrtniške in druge ponudbe. Nezanemarljiv pa je tudi rekreativni vidik obiskov poti, saj so mnogi pobudniki pohodov prav planinska ali športna društva, nekatere pa je moč prevoziti tudi s kolesom.

4. POSKUS DEFINICIJE LUP

V nadaljevanju skušamo povezati stične točke izbranih in opisanih slovenskih literarnih učnih poti s splošnimi pojmi, ki bi enotno določili predstavljene poti pod skupnim imenom literarna učna pot. Definicijo bomo preverili na primerih posameznih literarnih učnih poti.

Literarna učna pot je:

- › posvečena in poimenovana po (pri)znanemu literarnemu ustvarjalcu,
- › je označena z informativnimi tablami,
- › speljana po slovenskem ozemlju,
- › ni daljša od 20 km oz. jo je mogoče prehoditi na poldnevnem pohodu,
- › po težavnosti nezahtevna, primerna za široko populacijo pohodnikov in šolskih skupin
- › povezuje več literarnih in učnih točk, ki pohodnika informirajo o življenju in delu literarnega ustvarjalca,
- › pridobiti je mogoče učno gradivo
- › najeti je mogoče vodiča po poti oz. se o poteku poti podučiti iz (žepnega) vodnika, medijev in svetovnega spleta
- › pot je redno obiskana, javno predstavljena prek medijev in svetovnega spleta, vsaj enkrat letno je organiziran množičen pohod,
- › povezuje ustvarjalčev realni svet in literarno stvarnost, ki jo je opisal v delih
- › ima pomemben pedagoški, kulturni, turistični, rekreativni idr. pomen za lokalno in širše okolje.

Literarna učna pot, poimenovana po slovenskem literarnemu ustvarjalcu, je označena, prilagojena nezahtevni, poldnevni hoji, vzdrževana, redno obiskana in za lokalno ter širše okolje v več pogledih pomembna kulturna pot, ki z možnostjo strokovnega vodenja in učnega gradiva povezuje literarne in učne točke, informira o življenju in delu literarnega ustvarjalca in vzpostavlja relacijo med ustvarjalčevim literarno izpisanim ter realnim, doživetim svetom v nekem okolju.

5. PREVERJANJE USTREZNOSTI DEFINICIJE POJMA LUP

Na zgoraj opisanih poteh preverjamo ustreznost definicije pojma literarna učna pot. Zanima nas, do katere mere poti zadostijo določenim značilnostim literarne učne poti. Poti so načrtno izbrane tako, da so vse posvečene slovenskim ustvarjalcem in speljane po slovenskem (političnem in etičnem) ozemlju. Povzetke navajamo v treh tabelah.

1)	1. Aškerčeva	2. Cankarjeva	3. Gregorčičeva	4. Jurčičeva	5. Kettejeva
a) Poimenovanje po literarnem ustvarjalcu	DA	DA	DA	DA	DA
b) Označenost	table	napisi	table	table	table
c) Zahtevnost	DELNO ZAHTEVNA (strmi vzponi)	LAHKA	DELNO ZAHTEVNA (vzponi)	LAHKA	LAHKA
d) Dolžina	3,5 h	6 h (20 km)	4 h (11,5 km)	4h (12 km)	3 h (9 km)
e) Povezuje lit. učne točke	DA	DA	DA	DA	DA
f) Učno gradivo	kviz	NE	delovni zvezek (v pripravi)	NE	NE
g) Možnost vodenja oz. (žepni, spletni ...) vodnik	zloženka, vodenje možno	ob pohodu, opis v vodniku <i>Kulturne poti</i>	vodič, spletne strani OŠ	spletni opisi	vodenje, vodič DKP ³⁷ , razglednica
h) Obiskanost	pohod (junij), vse leto	pohod (maj) ~ 170 pohodnikov	posamezniki	pohod (marec), množičen	pohod (april)
i) (Literarna) povezanost ustvarjalca s potjo	poti povezane z otročtvom, odraščanjem	Vrhnika – Rožnik (rojstvo : smrt)	mladostne poti, opevanje krajev	šolska leta, <i>Kozlovska sodba</i> ...	Kette kot vez med kraji Trnovo/Prem
j) Pomen poti	kulturni, etnološki	kulturni, spominski, klubski	kulturni, turistični, pedagoški	Kulturni, turistični, etnološki	kulturni

2)	6. Kosmačeva	7. Kosovelova	8. Levstikova	9. Meškova	10. Miškova
a) Poimenovanje po literarnem ustvarjalcu	DA	DA	DA	DA	DA
b) Označenost	table	markacije	table, markacije	/	delno
c) Zahtevnost	LAHKA, kolesarska	LAHKA, kolesarska	DELNO ZAHTEVNA (orientacija)	ZAHTEVNA (vzponi)	LAHKA
d) Dolžina	4 h (11 km)	3 h (15 km)	6 h (21 km)	6h (14 km)	4h (16 km)
e) Povezuje lit. učne točke	DA	DA	DELNO	DELNO	DA
f) Učno gradivo	DA	NE	NE	NE	NE
g) Možnost vodenja oz. (žepni, spletni ...) vodič	vodenje skupin, vodič KUP	vodenje skupin, zloženka	vodič »Levstikova pot v Srcu Slovenije«	spletne info., vodnik Kulturne poti	spletne info., vodnik Kulturne poti
h) Obiskanost	vse leto, pohod (maj)	pohod (marec in avgust)	pohod (november)	pohod (januar in avgust)	pohod (oktobra)
i) (Literarna) povezanost ustvarjalca s potjo	po noveli <i>Pot v Tolmin</i>	šolska leta, vračanje domov	potopis <i>Popotovanje od Litije do Čateža</i>	službovanje	prehodil, opisal: dom – zidanica
j) Pomen poti	kulturni, turistični, rekreativni, pedagoški	kulturni, turistični	kulturni, literarni, rekreativni, enološki	turistični, rekreativni	spominski, rekreativni, enološki

3)	11. Pot kult. dediščine	12. Velikolaška kult. pot	13. Vorančeva a) (Koroška)	14. Vorančeva b) (Dolenjska)	15. Župančičeva
a) Poimenovanje po literarnem ustvarjalcu	skupno ime	skupno ime	DA	DA	DA
b) Označenost	NE	markacije, table	table	NE	table
c) Zahtevnost	LAHKA	DELNO ZAHTEVNA	DELNO ZAHTEVNA	LAHKA	LAHKA, kolesarska
d) Dolžina	3 h; 6 učnih h	4 h (15 km)	3,5 h	4 h (17 km)	3,5 h
e) Povezuje lit. učne točke	DA	DA	DA	NE	DA
f) Učno gradivo	DA, po dogovoru	NE	NE	NE	NE
g) Možnost vodenja oz. (žepni, spletni ...) vodnik	za šolske skupine, spletne info.	spletne info.	delno planin. društvo, zloženska	vodnik <i>Kulturne poti</i>	vodič <i>Župančičeva pot</i> , spletne info.
h) Obiskanost	organiziranega pohoda ni	pohod (junij)	pohod (avgust), čez leto ne beležijo	pohod (oktobra)	vse leto, pohod (junij)
i) (Literarna) povezanost ustvarjalca s potjo	otroška leta	Levstik: vračanje domov	pisateljeva mladost	po potopisu <i>Od Mokronoga do Pijane gore</i>	vračanje v domače kraje
j) Pomen poti	kulturni, pedagoški	kulturni, pedagoški, etnološki	turistični	literarni	kulturni, turistični

5.1 POVZETEK PREVERJANJA IZBRANIH LUP

5.1.1. Povzetek po značilnostih

a) Vseh petnajst obravnavanih poti je **poimenovanih** po literarnem ustvarjalcu, ki mu je pot posvečena, v primerih kjer je teh več, je izbrano skupno ime. Večinoma je ime povzeto po priimku avtorja (tudi priimku in imenu), le v primeru poti pisatelja Miška Kranjca po imenu – Miškova pot. V primeru Levstikove poti je bolj znano poimenovanje poti po literarnem spisu – *Popotovanje od Litije do Čateža*.

b) **Označenost** je za skrbnike poti zahtevnejši izziv, saj gre za večji finančni zalogaj. Dobro označene so nekatere poti – Aškerčeva, KUP, Levstikova, Velikolaška, Župančičeva – večina je označenih delno, pohodnik pa si mora pomagati z dodatnimi navodili iz vodiča po poti ali z zapisi na svetovnem spletu. Neoznačeni sta Pot kulturne dediščine in Vorančeva pot po Dolenjski.

c) Nobena izmed obravnavanih poti za povprečnega pohodnika katere koli starosti ni pretirano **zahtevna**. Večino poti lahko označimo za lahke, saj potekajo pretežno po ravnih lokalnih cestah ali kolovozih. Delno zahtevnejše so geografsko bolj razgibane in slabše označene poti – Aškerčeva, Gregorčičeva, Levstikova, Meškova, Velikolaška ter Vorančeva na Koroškem.

d) **Dolžina** poti je v vseh primerih med tremi in šestimi urami hoda – kar pomeni poldnevno hojo. Pohodnik pot premaga z zložno hojo; povprečno okoli 4 km na uro. Poti niso daljše od 20 km. Najprimernejša dolžina poti, ki jo lahko prehodijo šolske skupine, je okoli 10 km oz. od dve do tri ure hoje, saj je pri takem obisku več učnih postankov in predstavitev.

e) V večini primerov poti **povezujejo literarne učne točke**, kot so rojstna hiša literata, spominska soba idr. To le deloma velja za Levstikovo literarno pot, ki poteka po pripovedi iz potopisa *Popotovanje od Litije do Čateža* ter Meškova in dolenjska Vorančeva, katerih namen je predvsem doživetje krajine in sledenje potopisu literata.

f) **Učno gradivo** je sestavni del LUP, a ga večina načrtovalcev poti ni pripravilo. Učno gradivo je dobrodošlo predvsem za šolske skupine, pripravi pa ga lahko tudi učitelj sam. Najprimernejše učno gradivo je v obliki učnih listov, kvizov in miselnih vzorcev pa tudi učbenika (Aškerceva, KUP, v pripravi Gregorčičeva).

g) Na vseh poteh obstoji **možnost vodenja** oz. (žepni, spletni ...) vodič, ki ga pohodnik med pripravo na obisk poti preuči. Na nekaterih poteh obstoji možnost vodenja za skupine po predhodni prijavi (Aškerceva, Gregorčičeva, Kettejeva, KUP, Pot kulturne dediščine).

h) **Obiskanost poti** je vodena predvsem ob tradicionalnih letnih pohodih, natančneje obiska posameznikov po poteh niti ni mogoče voditi, saj je mogoče poti obiskovati individualno. Pohodi po poteh so v vseh primerih dobro obiskani, daleč največje zanimanje pa je za pohod po Jurčičevi in Levstikovi poti.

i) **(Literarna) povezanost ustvarjalca s potjo** je znana v večini primerov. Posebej neposredna je v primeru Kosmačeve, Levstikove, Vorančeve (dolenjske in koroške), Župančičeve pa tudi Kosovelove, Meškove in Miškove, posredneje Cankarjeve, Kosovelove in Kettejeve poti.

j) **Pomen** literarnih učnih poti za lokalne skupnosti je zelo velik. Poleg kulturnega pomena poskušajo skrbniki poti poseben pomen posvetiti turističnemu vidiku poti, ki jih je tako mogoče vsaj deloma tudi tržiti (primer Levstikova pot). Literarne učne poti predstavljajo enega od načinov za ohranjanje, predvsem za spoznavanje in razvijanje odnosov do vrednot naravne in kulturne dediščine. Na primeren način so tako rojstne, domače hiše, spominske sobe znamenitih Slovencev ter druge učne točke lahko vključene v šolski program in tudi turistično ponudbo.

5.1.2. Povzetek ugotovitev po posameznih poteh

Obravnavane LUP splošno gledano ustrezajo pojmu literarna učna pot. Za optimalne pogoje vodenja šolskih (in drugih) skupin po poti, bi bile potrebne nekatere izboljšave.

POTI	LUP	KOMENTAR (pomanjkljivosti)
1. Aškerčeva	da	v nekaterih delih strma pot
2. Cankarjeva	da	daljša pot, manjkajo učne točke med potjo (le začetne, končne) in učno gradivo
3. Gregorčičeva	da	ni organiziranega pohoda, učbenik v izdelavi
4. Jurčičeva	da	manjka učno gradivo
5. Kettejeva	da	manjka učno gradivo
6. Kosmačeva	da	ustreza kriterijem, sledi literarni predlogi
7. Kosovelova	da	manjka učno gradivo
8. Levstikova	delno	pot je daljša, učnih točk je malo, sledi literarni predlogi
9. Meškova	delno	manjka učno gradivo
10. Miškova	delno	manjka učno gradivo
11. Pot kult. dediščine	da	manjka učno gradivo, ni označena
12. Velikolaška pot	da	manjka učno gradivo
13. Vorančeva (Koroška)	da	delno zahtevnejša, manjka učno gradivo
14. Vorančeva (Dolenska)	delno	manjka učno gradivo, ni označena, sledi literarni predlogi
15. Župančičeva	da	manjka učno gradivo

6. PRAKTIČNI DEL

6.1. CILJI

Cilji praktičnega dela so:

- izvedba anketnega vprašalnika (na primeru KUP),
- analiza ugotovitev in zaključki,
- predstavitev uporabnosti LUP za namene šolskega pouka,
- priprava na ekskurzijo po KUP z vidika pouka slovenščine.

6.2. IZVEDBA RAZISKAVE

6.2.1 Anketa (glej prilogo)³⁸

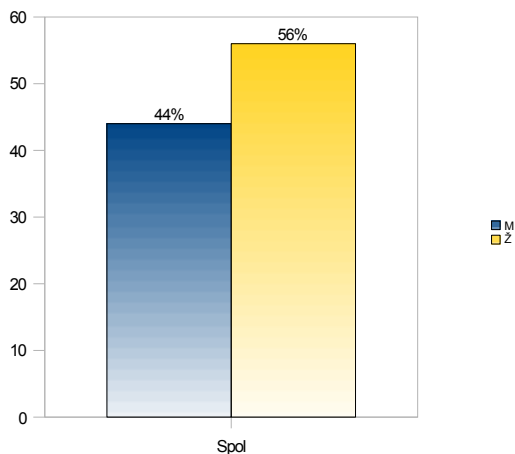
Anketa je bila izvedena ob projektu izpeljave 8. tradicionalnega pohoda po Kosmačevi učni poti, ki je potekal 19. maja 2008. Pohoda se je udeležilo nekaj več kot 100 pohodnikov, od tega je pri reševanju ankete sodelovalo 87 pohodnikov. Anketa je bila izvedena s pomočjo anketnih vprašanj na določeni populaciji učencev (zadnje triletnje devetletke) in drugih pohodnikov, ki so se udeležili pohoda po KUP. Pohodniki so anketo izpolnjevali v zadnjem delu KUP, kjer je pri OŠ na Mostu na Soči kontrolna točka. Od tu je večina pohodnikov pot nadaljevala še po razširjenem delu poti do Tolmina. Pohodniki so se tradicionalnega pohoda udeležili prostovoljno, razen učencev 9. razreda devetletke OŠ Most na Soči, ki so se pohoda udeležili po učnem načrtu pri pouku slovenščine.

Anketa je anonimna, sestavljena je iz 13 vprašanj, s katerimi skušamo pridobiti informacije o strukturi in zanimanju pohodnikov po KUP. Vzorec zajema 87 anketirancev, ki so anketo izpolnili pravilno. Pri vprašanjih, kjer je na voljo odgovor drugo, so imeli anketiranci možnost zapisati svoj vtis oz. predlog odgovora.

38 Priloga 2

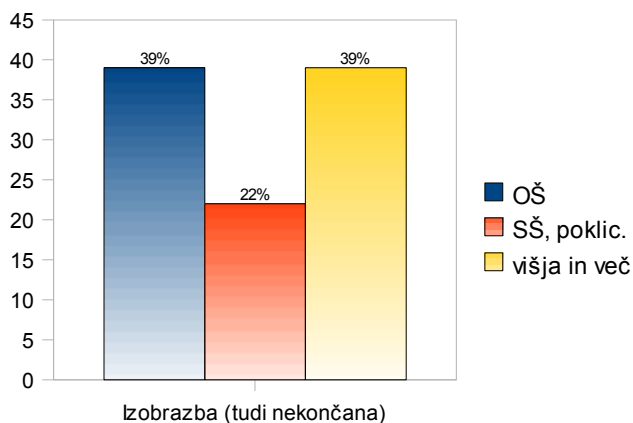
6.2.2 Analiza ugotovitev

6.2.2.1 Spol

V anketi je sodelovalo 44 % pohodnikov in 56 % pohodnic. V anketnem vzorcu pohodnikov je razmerje med spoloma zelo izenačeno, kar kaže, da je pot splošno zanimiva za moško in žensko populacijo. Rahlo višji odstotek žensk morda nakazuje na višji odstotek zanimanja za literaturo pri ženskah v določenem starostnem obdobju (OŠ in SŠ), povsem mogoč pa je preprosto večji delež žensk v tej populaciji, v kolikor je bil pohod za tretjino udeležencev obvezen.

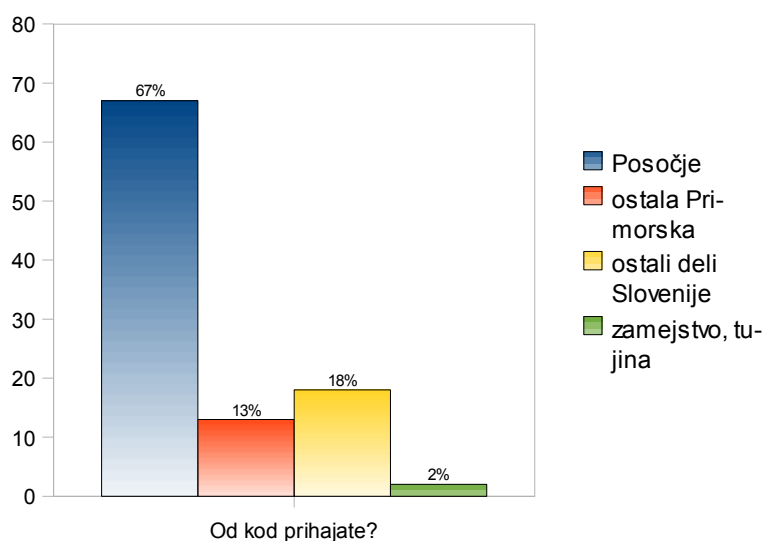
5.2.2.2 Izobrazba (tudi nekončana)

Po rezultatih ankete je 39 % pohodnikov osnovnošolsko in prav toliko višjestopenjsko izobraženih, 22 % je srednješolsko oz. poklicno izobraženih. Anketno vprašanje je dovoljevalo nedokončano stopnjo izobrazbe, saj se je pohoda udeležilo veliko število osnovnošolcev (čeprav tega iz anketnega vprašanja ne moremo vedeti, saj so med tistimi, ki so obkrožili odgovor a) tudi odrasli). Dodajmo, da so osnovnošolci pohod po poti opravili kot šolsko obveznost. Med ostalimi pohodniki je velik delež visoko izobraženih, saj je kar 39 % vprašanih odgovarjalo, da je njihova izobrazba v rangi višje, visoke in univerzitetne oz. izobrazbe višje stopnje. Literarna pot je očitno zanimiva za različne nivoje tako splošne kot specializirane izobrazbe, zgolj strokovno (literarno) zanimanje pa ni bistveno za udeležbo na pohodu po poti.

5.2.2.3. Izvor pohodnikov

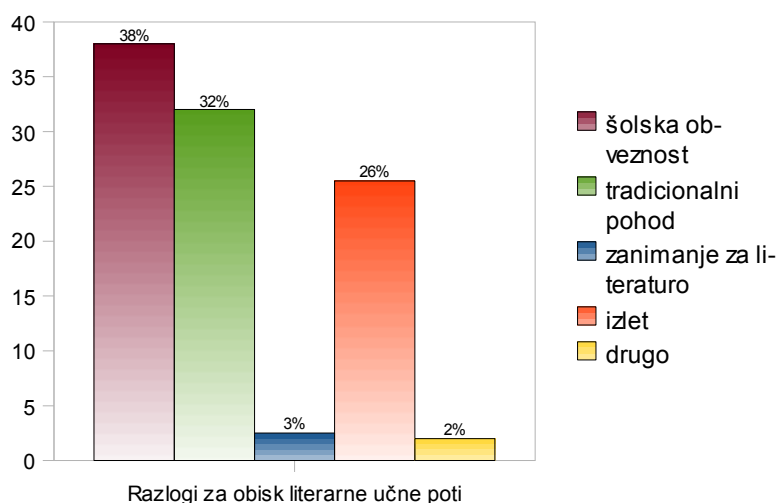
Velika večina, 67 % pohodnikov, je domačinov – iz vasi, mimo katerih pot poteka in iz

bližnjih ne pretirano oddaljenih krajev, saj geografski pojem Posočje zajema območje Občin Tolmin, Kobarid in Bovec v krogu do 50 km. Pohod je bil na tem območju tudi najbolj oglaševan (v lokalnih medijih), pohodniki iz bolj oddaljenih krajev so se pohoda udeležili zaradi tradicionalnosti, o njem so slišali v letnih najavah in na spletni strani šole oz. so se odzvali povabilu znancev, prijateljev. Tako se je s Primorske, torej zahodnega dela Slovenije, pohoda udeležilo 13 % anketirancev, razmeroma velik delež zajemajo tudi pohodniki iz bolj oddaljenih delov Slovenije, v tem primeru je bilo največ obiskovalcev s Štajerske pa tudi iz

osrednjega dela Slovenije in z Gorenjske. Iz zamejstva, oz. tujine, sta se pohoda udeležila dva pohodnika, kar je glede na bližino Italije in priljubljenost oz. poznavanje pisatelja Cirila Kosmača med zamejci, razmeroma malo. Težava je najverjetneje predvsem v obveščanju, saj po besedah beneško-slovenske kulturne delavke in pesnice Marine Černetič iz Špetra kljub padcu državne meje: *“še vedno ostajajo meje v glavah in te bo najtežje prestopiti.”*³⁹

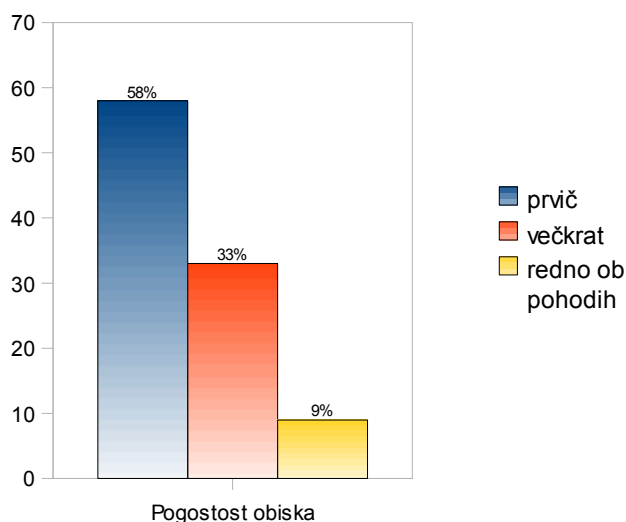
5.2.2.4 Razlog za obisk literarne učne poti

Med razlogi za udeležbo na tradicionalnem pohodu oz. za obisk KUP je največji delež anketirancev obkrožil odgovor a) šolska obveznost. S tem razlogom, je literarno učno pot maja 2008 obiskal 9. razred OŠ, to je 34 otrok, ki so vsi sodelovali v anketi. OŠ Dušana Muniha Most na Soči kot glavna skrbnica poti organizira pohode po KUP tudi za zainteresirane šole, že od leta 2000 po letnem planu po poti izvajajo ekskurzijo za 9. razrede. 32 % pohodnikov se je pohoda udeležilo zaradi tradicionalnosti, 26 % pa si je to destinacijo izbralo zgolj kot izletniško točko – razlog, da so to storili v času tradicionalnega pohoda, je najverjetneje v večletni tradiciji, prizadevnosti organizatorja ter gostoljubnosti sodelujočih domačinov, ki pohodnikom ob poti strežejo domača okrepčila. Manjša deleža pohodnikov sta se odločila za preostala odgovora: iz zanimanja za literaturo so pot obiskali 3 % pohodnikov, 2 % anketiranih pa sta med drugim navedla športne oz. rekreativne vzgibe in drugo.

³⁹ Zapis po pogovoru z Marino Černetič.

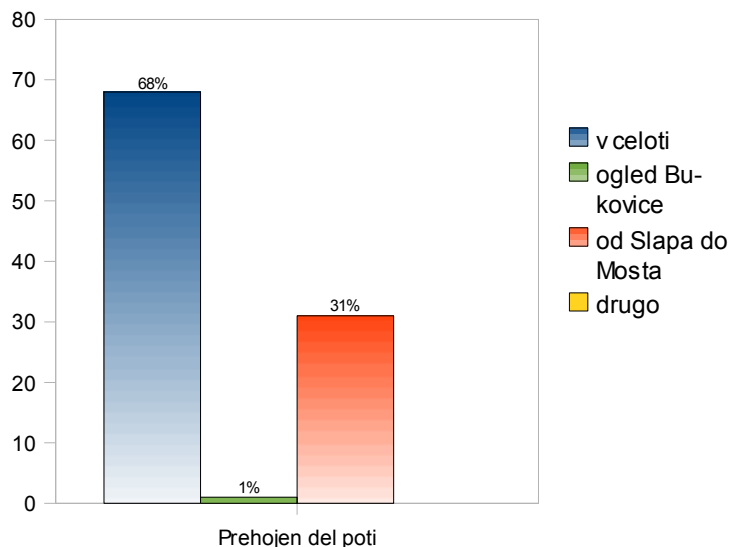
5.2.2.5 Pogostost obiska KUP

Rezultati tega vprašanja so zanimivi, saj je ne glede na večletno tradicijo (pohod poteka vsako leto od leta 2000) velika večina pohodnikov pot obiskala prvič. Pri tem je potrebno upoštevati tretjinski delež osnovnošolcev, ki so pot obiskali po učnem planu, najverjetneje vsi prvič, velik delež pa je bil med temi pohodniki tudi tistih iz bolj oddaljenih krajev. Ker je bila velika večina pohodnikov vendarle iz Posočja, je bilo kar 33 % pohodnikov na poti že večkrat, od tega 9 % redno na vseh pohodih. Med pohodniki, ki se pohoda po KUP udeležujejo redno, je tudi vsakoletna pohodnica Nanča Kosmač iz Ljubljana, hči pisatelja Cirila Kosmača. Nanča Kosmač je za lokalno radijsko postajo Radio Kobarid po pohodu 2007 povedala, kaj ji pomeni pohod po KUP: *“Zame je to vsako leto spomin za nazaj. Kot otrok sem hodila na Slap v Bukovico na počitnice z očetom in z njim po teh poteh in po okoliških hribih, nikdar do Tolmina peš, do Mosta pa ja, iz Bukovice. To je spomin na otroška leta in na očeta.”*⁴⁰ Med ostalimi rednimi pohodniki so večinoma domačini in delno učitelji z OŠ Most na Soči.

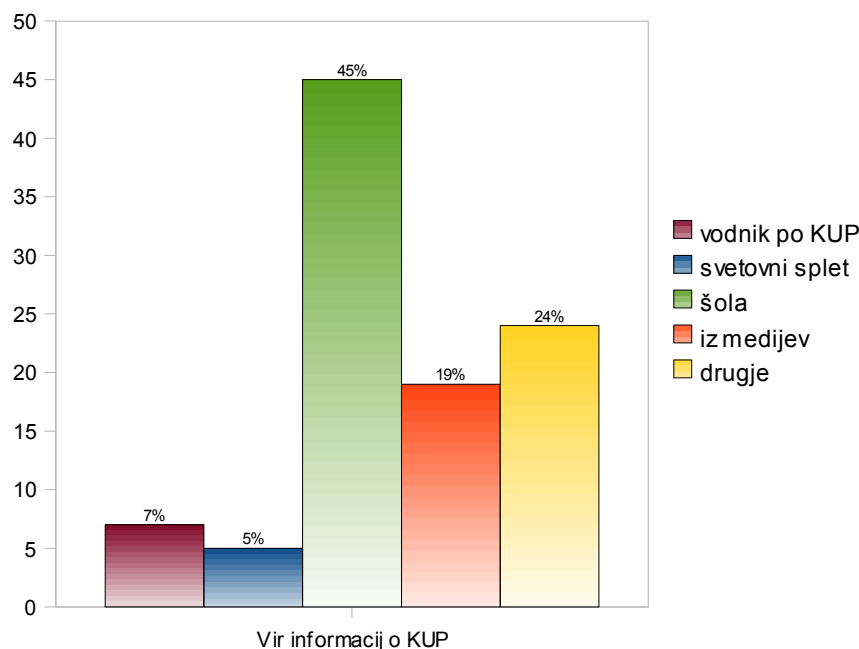
40 Posnetki iz arhiva Radia Kobarid (2007-05-24 Stezice: KUP).

5.2.2.6 Del prehojene poti na KUP

Za oživljanje literarnih poti je zelo pomembna frekvenca pohodnikov na teh poteh. Pot, ki je dobro obiskana, je navadno opremljena tako z usmerjevalnimi tablicami kot tudi z vodiči oz. turističnimi mapami z navodilom pohodnikom, kako in kje poteka. KUP omogoča več variacij za pohodnike, saj je ni nujno prehoditi v celoti, ampak je zanimiva (in manj zahtevna) tudi po delih. Na splošno jo v turističnem smislu največ pohodnikov obišče v zgornjem delu, to je od Slapa ob Idrijci do Bukovice, v rekreativnem smislu pot domačini uporabljajo v celoti, in sicer skozi vse leto. Po poti hodimo peš, možno pa jo je prevoziti tudi s kolesi. Na osmem tradicionalnem pohodu pa je večina anketiranih, 68 %, pot prehodila v celoti, to je od začetka tradicionalnega pohoda v Dolenji Trebuši do cilja na Mostu na Soči oz. cilja razširjenega dela do knjižnice Cirila Kosmača v Tolminu. Pot je dolga 11 km, s podaljšanim deloma pa okoli 18 km, kar je razmeroma zahtevno, saj pomeni od 4 do 5 ur hoje (s postanki). En sam odstotek anketiranih je na dan tradicionalnega pohoda obiskal le Bukovico, Kosmačevo domačijo – prvo postajo na poti. Običajno (v preostalem delu leta) je teh pohodnikov največ, gre predvsem za turistične skupine, ki pot prehodijo z namenom ogleda Bukovice (in Temnika) v okviru vodenja Tolminskega muzeja. Rezultati ankete kažejo, da pot za večino pohodnikov ni prezahtevna in je zanimiva predvsem kot celota.

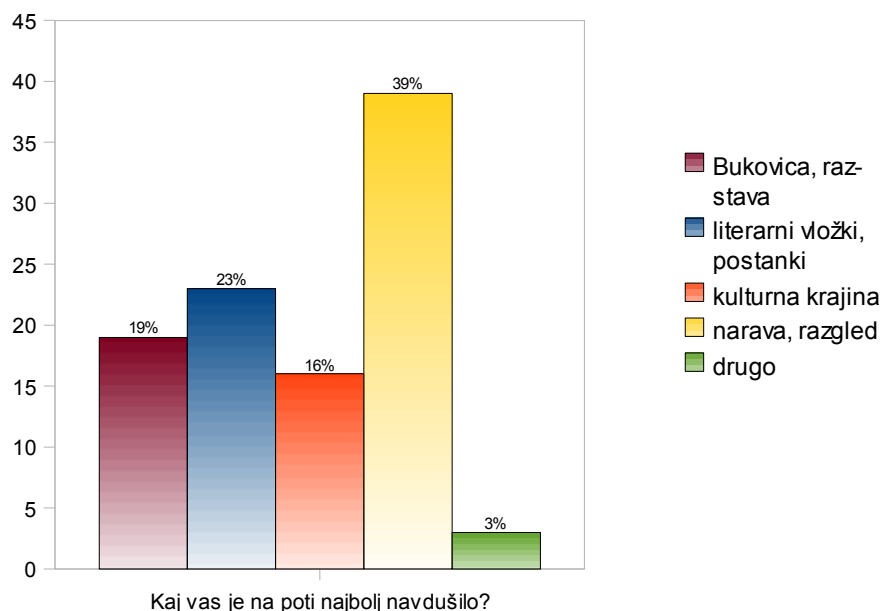
5.2.2.7 Vir informacij o KUP

Domačini KUP poznajo predvsem zaradi prisotnosti šole, ki že od ustanovitve poti o pohodih po poti obvešča tudi širšo lokalno javnost, tako na šolskih prireditvah, kot s plakati, prek lokalnih medijev ipd. K temu prispeva tudi šolska spletna stran ter omenjanje KUP na več turističnih spletnih portalih, ki kot turistični ponudniki v Posočju oglašujejo tudi pohod po KUP.⁴¹ Kar 45 % anketiranih, je izjavilo, da je vir informacij o poteku KUP prav šola (seveda vsem učencem 9. razreda OŠ, očitno pa tudi drugim). 24 % anketiranih pohodnikov je informacije o KUP pridobili drugje, med drugim so najpogostejše omenjali priporočila znancev, prijateljev, staršev ... O KUP je bilo iz medijev (predvidoma lokalnih) obveščenih 19 % sodelujočih v anketi. Preostali so vir informacij o poteku KUP našli v vodniku po KUP (7 %) ter na svetovnem spletu (5 %). Prav možnost informiranja preko medijev in svetovnega spleta poveča verjetnost, da se pohoda udeleži več pohodnikov iz bolj oddaljenih delov Slovenije oz. zamejstva.

41 Spletne strani, ki oglašujejo KUP, so: www.tol.sik.si (Tolminski muzej), www.lto-sotocje.si/most/slo/info.asp (Lokalna turistična organizacija), www.dogaja.se/opis/ucna_pot_cirila_kosmaca/2689 in www.slo-zeleznice.si/sl/notranji_promet/izleti/.../dolina_socne_vrsno_8211_po_poti_simona_gregorcica_in_cirila_kosmaca/ (Slovenske železnice) ... Pravico za trženje in vodenje po KUP ima le OŠ Dušana Muniha Most na Soči, ki je ime KUP zaščitila in registrirala.

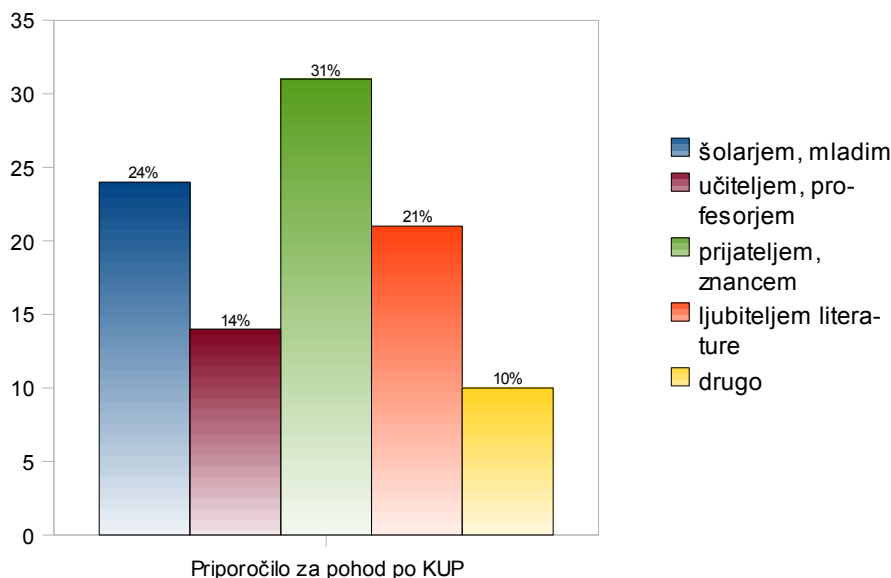
5.2.2.8 Zanimive točke na KUP

Pri 8. vprašanju so anketiranci obkrožali več odgovorov. Pohodniki se tovrstnih pohodov udeležujejo iz različnih nagibov. Tudi zato so dovzetni za različne poudarke s poti, zanimanja pa se predvidoma razlikujejo tudi glede na starost in izobrazbo. KUP skoraj v celoti poteka po lokalnih, malo prometnih cestah skozi vasi in zaselke, ves čas ob reki Idrijci oz. podaljšani del ob Soči. Tudi na tablah ob postankih literarni odlomki opozarjajo na okoliško naravo oz. doživljanje le-te. Tako se je 39 % anketiranih pohodnikov odločilo, da jih je na poti najbolj navdušila narava in razgledi. 23 % je izrazilo pozitivno mnenje o literarnih vložkih in postankih, 19 % anketiranih pa je zelo zanimala razstava v Kosmačevi domači hiši v Bukovici.⁴² Poleg narave je 16 % vprašanih pokazalo navdušenje tudi za kulturno krajino, manjšina, 3 %, so se zanimali za druge stvari, med katerimi najpogosteje omenjajo združitev vsega zgoraj naštetega v enem pa tudi družabni vidik pohoda.

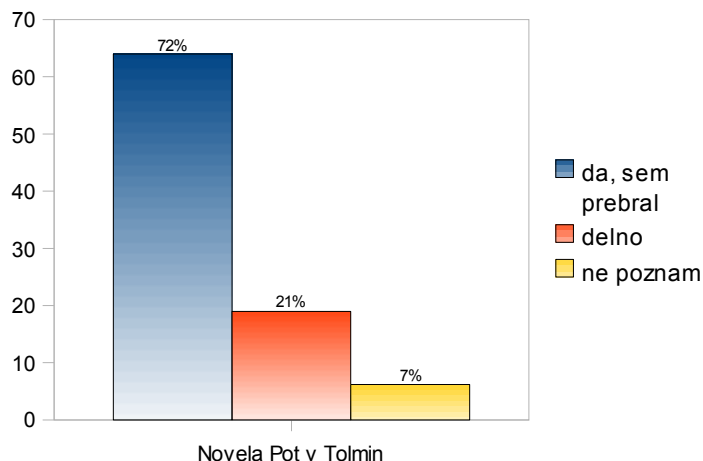
⁴² „Pot nas pelje mimo mnogih 'slik' in 'pogledov', ki jih je Kosmač pogosto opisoval v svojih zgodbah, v knjižici pa so tudi fotografije posameznih 'znanih' hiš, zaselkov, vasi in pisateljevih sorodnikov. Vse to vizualno gradivo je domiselno opremljeno s citati iz Kosmačevih del, kar bralcu omogoči, da dobesedno stopi v njegove zgodbe, se sprehodi po istih potkah, kot so jih prehodili *kmetje in bajtarji, trgovci in obrtniki, kramarji in krošnjarji, prekupčevalci in mešetarji, hlapci in dekleta, fantje in dekleta, potepuhi in skromni tatiči, izgubljene duše, berači, norčki od rojstva, ki so jim takrat rekli otroci božji, in taki, ki se jim je mešalo kasneje, pa niso bili tako nevarni, da bi jih držali za zapahi ...*“ (Štucin 2001: 127)

5.2.2.9 Priporočilo za pohod po KUP

Z odgovori na to vprašanje, smo želeli preveriti, kakšen občutek o namembnosti poti dobijo pohodniki. Ali so na poti opazili literarno učne poudarke, ki so koristni predvsem šoloobveznim obiskovalcem, zanimivi pa tudi za tiste, ki poznajo ter kažejo zanimanje za literaturo. Večina anketiranih pohodnikov, 31 %, se je odločila za priporočilo poti prijateljem in znancem, kar pomeni da je rekreativen, nezahteven ter zanimiv plan poti zelo izrazit. Na KUP so zelo poudarjene vse literarne in učne točke s postanki, učnim gradivom, razlagami in vodenjem, 24 % vprašanih je menilo, da je pot posebej primerna za šolarje in mlade, ki se lahko z obiskom poti naučijo več iz literarne in splošne zgodovine. Sledi 21 % mnenj, da je pot posebej primerna za strokovno izobražene pedagoge ter 14 % za ljubitelje literature. Ti trije odgovori se dotikajo bližnjega imenovalca – nekoga, ki želi na poti spoznati več o pisatelju, ki mu je pot posvečena, njegovem delu, življenju ipd. Seštevek teh treh odgovorov (49 %) nam da večino, ki je opazila usmerjenost v literarno-učni smoter poti. Manjšina (10 %) anketiranih se je odločalo za odgovor drugo, pri tem pa navajali tudi primernost poti za turistično ponudbo, za rekreativce ter prosti čas.

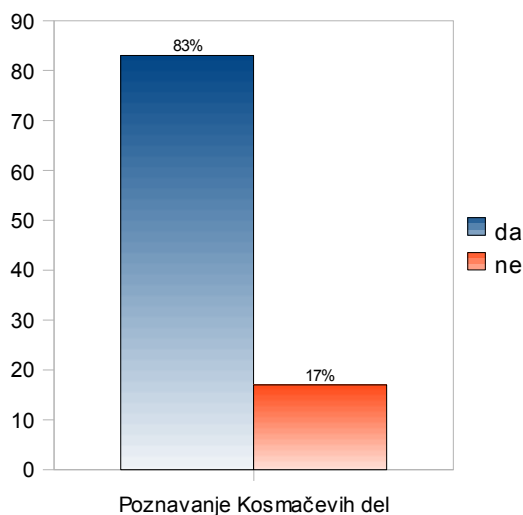
5.2.2.10 Kosmačeva novela *Pot v Tolmin*

Z vprašanjem preverjamo poznavanje novele Cirila Kosmača *Pot v Tolmin*, ki opisuje pot protagonistov zgodbe: očeta in poba, ki gresta v Tolmin, da bi se pob vpisal v šolo in k maturi. Pot ima avtobiografsko zasnovo, saj naj bi Franc Kosmač svojega sina Cirila dejansko peljal v Tolmin na vpis v klasično gimnazijo, da bi doštudiral doma.⁴³ Novela je zanimiva za KUP, saj je opis trase v noveli odslikava dejanske poti, ki poteka od Bukovice do Tolmina in kjer od leta 2000 poteka KUP in razširjeni del. Novela *Pot v Tolmin* je izšla v zbirki *V gaju življenja* kot druga novela. Pohodniki bi vedenje o poteku poti dejansko lahko črpali tudi iz samega literarnega dela, saj so opisi zelo natančni in še vedno aktualni. Po pričakovanjih je večina vprašanih (72 %) odgovorilo, da novelo pozna oz. jo je prebralo. Nekateri se je spominjajo le delno (21 %); pomeni, da so jo nekoč brali oz. jim je o njej nekdo pripovedoval. Le 7 % anketirancev novele *Pot v Tolmin* ne pozna.

⁴³ Oče ga je nagovoril, da bi sam študiral doma in naredil izpite za maturo. 1927—28 je privatno študiral tretji razred klasične italijanske gimnazije v Tolminu (Štendler 2002: 6).

5.2.2.11 Poznavanje drugih Kosmačevih del

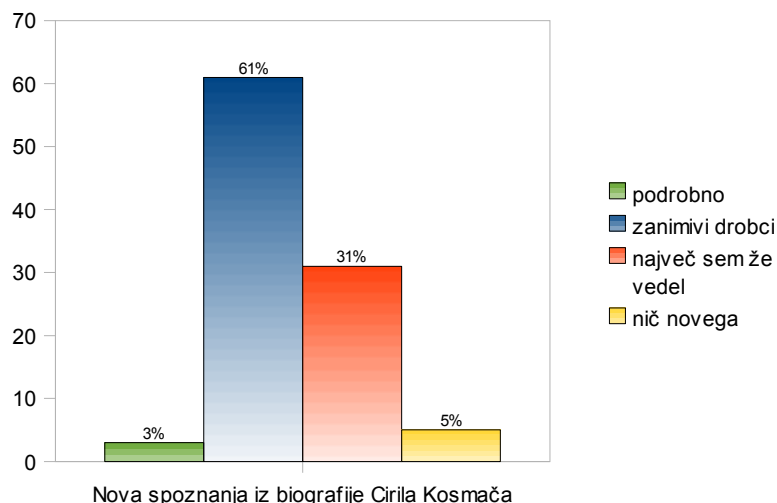

Ciril Kosmač je ustvaril razmeroma skromen literarni opus, je pa vsa dela posvetil tematiki svoje doline, doline Idrijce. To je tudi večkrat opravičil, tako ob obisku OŠ Marezige leta 1979: *“Velikemu politiku je treba veliko zemlje, dobremu pisatelju je sedem kilometrov doline dovolj. Če sem tam živel do dvajsetega leta, če je to 116 hiš, če poznam vse te hiše in poznam 350 ljudi, popolnoma; vem, kdo se je s kom prepiral, kdo je bil v koga zaljubljen, vem, kakšne imajo kljuke na vratih, koliko imajo krav, kokoši, kakšne so tete in kakšni strici, kdo je počel in kdo ono, in ker vem, da je vsak človek opesnitve vreden junak, potemtakem imam 350 ljudi za vse življenje popolnoma dovolj.”*⁴⁴ Zato je za pristnejše doživetje pohoda po KUP pomembno tudi poznavanje drugih literarnih del pisatelja Cirila Kosmača. Velika večina anketirancev (83 %) je izjavila, da pozna tudi druga Kosmačeva dela. Naštevali so *Balado o trobenti in oblaku*, *“Na svoji zemlji”*⁴⁵, *Pomladni dan*, *Tantadruj*, *Gosenica*, *V gaju življenja*, *Kruh*, *Sreča*, *Očka orel*. 17 % vprašanih (drugih) literarnih del pisatelja Cirila Kosmača ne pozna. Na dan pohoda pohodniki srečujejo ob poti tudi junake iz Kosmačevih del (osnovnošolci z Mosta na Soči preoblečeni v Tantadruja, Očka Orla idr.), ki pohodnikom po želji predstavijo, iz katerih literarnih del izhajajo in zakaj so postavljeni ob poti na določenem mestu.

44 Vodnik po KUP, 2000 (Pogovor s Cirilom Kosmačem, Primorska srečanja, 1980)

45 Gre za naslov prvega slovenskega celovečernega filma, za katerega je scenarij po noveli *Očka Orel* napisal (z naslovom *V srcu Evrope*) Ciril Kosmač (Kofol 2008).

5.2.2.12 Nova spoznanja iz biografije Cirila Kosmača

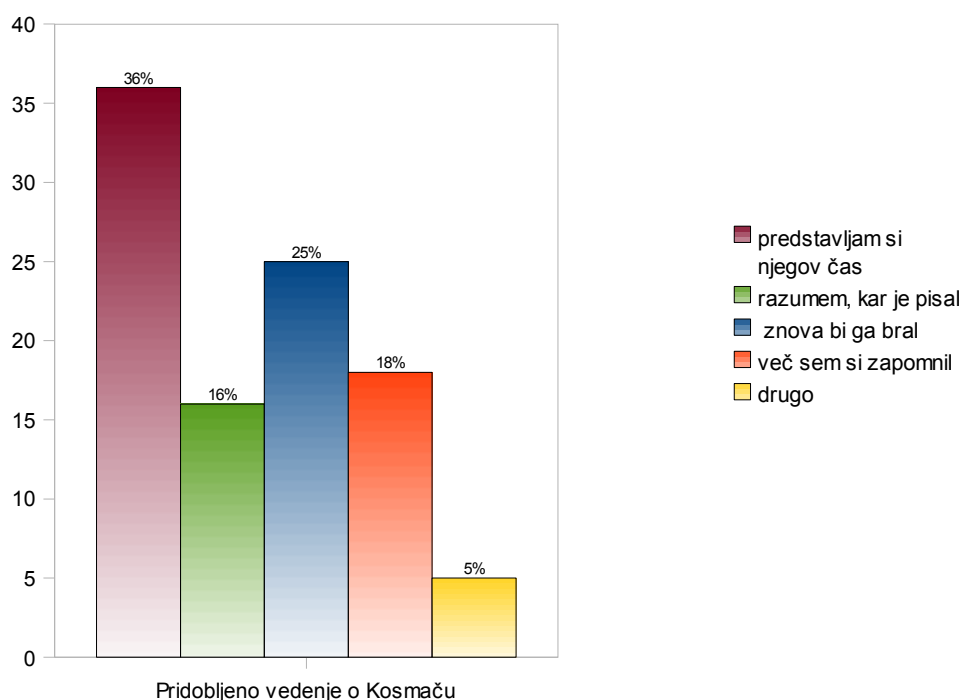

Literarna učna pot skuša pohodniku približati nekatere literarne oz. literarnozgodovinske poudarke v zvezi z avtorjem, ki mu je pot posvečena. Na KUP je več informacijskih tabel, ki opozarjajo na odlomke, ko se povezuje stvarno okolje in pisateljev literarni svet. Že na začetku poti si pohodnik ogleda Kosmačevo domačo hišo v Bukovici, ki je dvodelno urejena kot muzej: z etnološko zbirko prikazuje pisateljev čas in razmere, v katerih je družina Kosmač živela, v biografski razstavi pa podrobneje predstavi pisateljevo življenje in literarni opus. Pohodnik se lahko z predstavljenim seznani sam, omogočeno pa je tudi slikovito vodstvo s strani skrbnika hiše – Tolminskega muzeja (TM). Za šolske skupine TM pripravlja delovne liste, ki jih učenci izpolnjujejo med ogledom.⁴⁶ Pohodnik na poti spozna kraje, kjer je pisatelj Ciril Kosmač živel do svojega 20. leta, obiskoval OŠ, kjer je pokopan. Seveda pa na poti te informacije niso nikomur vsiljene, ampak samo ponujene. Nekateri pohodniki se na dan tradicionalnega pohoda ne ustavijo od začetka do cilja niti za hip in takorekoč preskočijo vse literarne, učne, estetske in druge elemente poti – zanje je bistvena zgolj rekreativna. Po odgovorih z ankete je večji del pohodnikov vendarle pozoren na literarne in druge učne točke – 3 % anketiranih meni, da so bila podane informacije iz biografije Cirila Kosmača zelo podrobne, večina je enotna, da je bilo podano veliko zanimivih drobcov, ki jih mora pohodnik sam kasneje umestiti k preostalemu znanju, ki ga o tem že ima. Morda pa je teh literarnih ali literarnozgodovinskih poudarkov še premalo, saj je skoraj tretjina anketiranih izjavila, da novosti ni bilo veliko in so večino že vedeli. Mogoče je, da gre za večkratne ali stalne

⁴⁶ Glej priložilo 1

pohodnike. Med slednjimi je najverjetneje tudi 5 % anketirancev, ki na poti o Cirilu Kosmaču niso izvedeli nič novega.

5.2.2.13 Pridobljeno vedenje na KUP

Eden izmed smotrov literarnih poti je, da nam pusti prehojena razdalja neko novo zavedanje ali spoznanje, da pot ni zgolj izlet, ampak zanimivo in poučno doživetje. Podali smo nekaj možnih odgovorov, za katere menimo, da bi jih lahko pohodniki ob koncu poti izrekli. Veliko (36 %) se jih je odločilo za odgovor, da si po vsem kar so na poti spoznali, slišali, prebrali, lažje predstavljajo Kosmačev čas in razmere, v katerih je živel. 16 % odgovorov je podobnih, saj je po pohodu olajšano razumevanje, zakaj je izbral pisatelj določeno tematiko, pohodniki so namreč spoznali kraje; domačije, vasi, o katerih je Kosmač pisal, slišali pa najbrž tudi o družbeno-političnem položaju njegovega časa. 18 % odgovorov potrjuje, da so si s “terensko” pridobljenimi informacijami zapomnili več kot ob običajni šolski obravnavi. Kar četrtna anketiranih (25 %) pa je izrazilo željo, da bi Kosmačeva dela ponovno vzeli v branje. Posebej pogosto je to pri domačinih, ki kraje poznajo bolje in lahko skozi literaturo točno prepoznavajo opisane senožeti, hiše in druge lokacije. Pisatelj sicer ni veren opisovalec

Mrak Špela. Literarna učna pot.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008

zgodovine, vendar le-te ne poustvarja, orientacija krajev, ki jih opisuje, je povsem natančna. Tako tudi opis poti po kateri poteka današnja KUP v noveli Pot v Tolmin. Med 5 %, ki so obkrožili drugo možnost, je predvsem izražena možnost združitve koristnega s prijetnim – novih spoznanj, oddiha in rekreacije.

6. 3 ZAKLJUČKI ANKETE

Organiziran, tradicionalen pohod po KUP poteka manj kot desetletje, kljub temu je postal v tem obdobju širše znan in priznan⁴⁷, vsako leto pa se ga udeleži več kot sto pohodnikov. Na udeležbo vplivajo vremenske razmere, sicer pa pohod ni zasnovan tako množično kot npr. Pohod po Levstikovi ali Jurčičevi poti, v organizacijo je vloženih tudi znatno manj finančnih sredstev. Po ugotovitvah Vprašalnika LUP je KUP zanimiva predvsem za domačine iz Posočja, ob organiziranem pohodu pa deloma tudi za pohodnike z bolj oddaljenih delov Slovenije. Po učni obveznosti jo vsako leto v času pohoda in tudi v preostalem delu šolskega leta obiše več šolskih skupin, večje število pohodnikov (tretjina anketirancev) se po KUP poda redno prav ob tradicionalnem pohodu, nekateri pot vključijo v okvir turističnih izletov, nekaj posameznikov pa pot obiše tudi iz zgolj literarnih vzgibov. Skoraj vsi pohodniki navadno prehodijo pot v celoti od Bukovice do Slapa ob Idrijci, zadnja leta v času pohoda tudi do Tolmina. O KUP se zainteresirani informirajo v šoli, prek znancev in prijateljev, tudi iz medijev, Vodnika po KUP in svetovnega spleta⁴⁸.

Pohodnike najbolj navdušuje narava in razgledi, pomemben se jim zdi ogled razstave in Kosmačeve domače hiše v Bukovici, na pohodu pa so se mnogim zdeli zanimivi literarni vložki, ki so jih pripravili organizatorji, ter drugi postanki ob poti. Pohodniki bi po rezultatih vprašalnika pohod po KUP najbolj priporočili svojim bližnjim: prijateljem, znancem in sorodnikom, tudi šolarjem in mladim ter učiteljem, profesorjem in ljubiteljem literature.

Večina pohodnikov ve, da je model KUP narejen po Kosmačevi noveli *Pot v Tolmin* oz. zgodbo poznajo, velika večina pa pozna tudi druga Kosmačeva dela. Pohodniki so na KUP ob organiziranem pohodu spoznali več zanimivih drobcov o življenju in delu pisatelja Cirila

47 KUP je leta 2002 prejela nagrado družbe Ford za ohranjanje naravne in kulturne dediščine z utemeljitvijo: „Kosmačeva učna pot. Enega od načinov za ohranjanje, predvsem za spoznavanje in razvijanje odnosov do vrednot naravne in kulturne dediščine, predstavljajo tudi razne učne poti. Vendar sta njihovo življenje ali funkcija pogosto dokaj ozko in predvsem ne vsestransko uporabljena. Zato projekt Kosmačeva učna pot prinaša pravo svežino na tem področju, saj celovito povezuje številne sestavine naravnega in kulturnega okolja, ki je sooblikovalo tudi osebnost mladega Cirila Kosmača, preden se je podal na svojo pisateljsko pot. Projekt dokazuje, kako lahko na primeren način vključimo urejene rojstne hiše znamenitih Slovencev v šolski program in turistično ponudbo.“ (Summit motors 2002)

48 www.os-mostnasoci.si/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=64&Itemid=81 – 28k

Kosmača, tretjina pa je odgovorila, da je podano že poznala. Po prehojeni poti so bili vtisi pohodnikov glede novega vedenja o Kosmaču precej deljeni – mnogi si lažje predstavljajo njegov čas in razmere, drugim je pot vzbudila željo po ponovnem prebiranju Kosmačevih del oz. pisateljevih opisov krajev, ki so jih prehodili. Nekateri so se po prehojeni KUP lažje vživeli v literarno stvarnost, ki jo Ciril Kosmač v svoji delih opisuje.

Ne glede na starost in zanimanje pohodnikov, sklepam, da je imela večina vtis, da pohod poteka po poti, posvečeni pisatelju Cirilu Kosmaču.

7. VKLJUČITEV LUP V UČNI PROGRAM PRI POUKU SLOVENŠČINE

Šola naj bi čim večjemu številu otrok, ki vstopijo vanjo, pomagala pri razvijanju pametnega, razumnega mišljenja, in če mogoče tudi resnično kritičnega in samostojnega razmišljanja o stvareh, s katerimi se srečujemo v svojem okolju in svojem življenju, tudi če te stvari niso v obveznem predmetniku ali v učnem načrtu (Svetina 1992: 79). Enega od načinov za ohranjanje, predvsem za spoznavanje in razvijanje odnosov do vrednot naravne in kulturne dediščine predstavlja tudi pohod po LUP. Na OŠ Dušana Muniha Most na Soči je pohod po KUP organiziran že od njene ustanovitve, leta 2000, in sicer za 9. razrede devetletke. Za te učence je pohod po KUP in dejavno spoznavanje pisatelja Cirila Kosmača pomembno zaradi lažje umestitve v učencem dobro poznano, domače okolje. Učenci tako lahko povežejo dejansko stvarno okolje z literarnimi opisi, umetniško ubesedeno stvarnostjo, ki je nastala kot plod pisateljevega pogleda skozi prizmo ustvarjalnega procesa. Povezava literarne fikcije in dejanske stvarnosti, ki jo literatura opiše in prikaže, je za (mlade) bralce nujna nadgradnja doumevanja literature. Za rabo pri pouku slovenskega jezika je to vedenje pomembno predvsem pri oblikovanju šolskega eseja, ki je sicer rezultat večletnega procesnega spoznavanja učencev s celostnim literarnim branjem, ki je izhodišče in cilj literarnega pouka (Krakar Vogel 2004: 234).

Šolske ekskurzije so sicer sestavni del učnih načrtov, pogosto so zasnovane interdisciplinarno in so vsebinsko ter organizacijsko zahtevnejše od običajnega pouka.

Pri ekskurziji po LUP se predvsem navezujemo na cilje pouka slovenskega jezika, možne pa so tudi kombinacije z drugimi predmeti (medpredmetno povezovanje).

Didaktično vodeni pohod po LUP v več pogledih prinaša prednosti v primerjavi s poukom v razredu, saj so učenci za delo bolj motivirani in imajo več inovativnih idej, pridobljeno znanje je trajnejše in temelji na bazi izkustvenega učenja. Priprava na pouk v okviru ekskurzije je večji izziv za učitelja, saj terja več priprav in načrtovanja.

7.1 PRIPRAVA NA EKSKURZIJPO KUP (z vidika pouka slovenščine v OŠ)

KUP sem za učno pripravo izbrala zato, ker jo dobro poznam. Po poti se v organizaciji ali s pomočjo OŠ Dušana Muniha Most na Soči izvajajo ekskurzije za šolske skupine, ki dejavno spoznajo življenjsko pot in delo pisatelja Cirila Kosmača.

7.1.1. Podatki

Kandidatka: Špela Mrak

Datum: maj

Šola: OŠ

Razred: 9. razred

Trajanje: 4 šolske ure

Učna tema: književnost socialnega realizma pri Slovencih

Učna enota: Ciril Kosmač in novela Pot v Tolmin

Operativni cilji:

- › učenci spoznajo novo besedilo, ga sprejemajo ob pogovoru, oblikovanju predstav, razumevanju
- › učenci spoznajo življenjsko pot pisatelja Cirila Kosmača
- › učenci si ogledajo Kosmačevo domačijo v Bukovici
- › učenci spoznajo značilnosti socialnega realizma
- › učenci povežejo literarno realnost z dejansko stvarnostjo

Učne oblike:

- › frontalna
- › individualna
- › izkustvena

Metode poučevanja:

- › pogovor
- › delo z besedilom
- › delo z učnimi listi in delovnim zvezkom
- › raziskovanje in ustvarjanje
- › didaktične igre

Učna sredstva:

- › literarno besedilo
- › delovni zvezek
- › učni listi

Viri in literatura:

16. N. Janež idr.: *Skozi nova doživetja*. Most na Soči: OŠ Dušana Muniha, 2001.
17. J. Kos: *Književnost*. Založba Obzorja Maribor, Maribor, 1991.
18. C. Kosmač: *V gaju življenja*. Ljubljana: MK, 1995.
19. B. Krakar Vogel: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS, 2004.

7.1.2. Potek učnega dela ekskurzije po KUP

V pripravi na izlet so imeli učenci za nalogo samostojno prebrati novelo Cirila Kosmača *Pot v Tolmin*, ki so jo dobili fotokopirano v celoti na učnih listih. S pomočjo zemljevida Slovenije so morali Kosmačevo dolino – dolino Idrijce geografsko umestiti. Pri pouku smo se pogovarjali o bralnih vtisih in poudarili pomembnejša mesta

UČITELJ	UČENCI
V Bukovici pred Kosmačevo domačo hišo učencem razdelim delovne liste⁴⁹. Pripovedujem o Kosmačevem otroštvu, šolanju, aretaciji, pobegu v Jugoslavijo, bivanju v tujini med vojno, vrnitvijo domov, profesionalnem življenju ... Med pripovedjo učence povprašam o njihovem splošnem vedenju o življenju v času med vojnami. Pokažem jim bivalne prostore v hiši.	Učenci med poslušanjem izpolnjujejo delovne liste. Ogledajo si prostore v Kosmačevi domačiji. Razmišljajo o življenju v Kosmačevem času in preživetju z malim kmečkim gospodarstvom, razmerah za Slovence pod fašizmom, Rapalski meji ipd.
Predstavim jim razstavo o Kosmaču na podstrešju Kosmačeve domačije. Naštejem glavna Kosmačeva literarna dela, njegovo dramaturško in uredniško delo.	Učenci poslušajo, sodelujejo z dopolnjevanjem povedanega, si ogledajo razstavo, dopolnijo učne liste.
Sledi interpretativno branje krajšega odlomka iz Kosmačeve novele <i>Pot v Tolmin</i>: <i>Tista pot se je pobu vtisnila v spomin. Pa saj je bila tudi spomina vredna, ker je bila dolga in čudna ter je šla skozi nova doživetja v nova spoznanja. (...) „nekaj si že povedal. Seveda si. Vsega pa nisi. Pa tudi pozabil sem že,“ se je lagal pob, ki bi očeta rad spravil k pripovedovanju, ker se je bal, da bo zdaj začel vrtati vanj. Hkrati pa je upal, da se bo ob enakomernem toku očetovih besed lahko mirno predajal toku svojih misli in svojih čustev.</i> (Kosmač 1995: 12-14)	Učenci poslušajo besedilo.
Po kratkem premoru prosim za umestitev odlomka v celoto novele s kratko obnovo celotne novele.	Učenci ustno umestijo odlomek v celoto in obnovijo celotno zgodbo novele.

49 Glej prilogo 1

Učence vprašam, kakšna se jim zdi novela v celoti, kaj jim je (ni) bilo všeč. Se jim zdi zgodba resnična? Je mogoče, da so očetove zgodbe o domačinih iz doline izmišljene?

Zastavljam vprašanja:

- Se vam zdi zgodba realistična?
- Značilnosti očeta (karakterne)?
- Kakšen je pobov odnos do očeta?
- Ali poba očetove zgodbe privlačijo, zakaj?
- Kje v besedilu oče namigne, da bi bilo potrebno zgodbe te doline zapisati?
- Je pot natančno opisana, bi se lahko orientirali po noveli?
- Zakaj govorimo o noveli in ne potopisu?

Na podlagi zgodbe *Pot v Tolmin* prikažem glavne značilnosti socialnega realizma (SR).

SR (okoli 1930) – nov tip realizma, je socialno kritičen. Razložim pojem *socializem*: prizadeva si za boljše življenje v socialistično organizirani družbi. Zato v literaturi upodablja življenje kmetov, delavcev, izobražencev, junaki so neheroični, preprosti in vsakdanji, s hibami, zmotami, so šibki, tragični, komični ... SR se dotakne tudi nacionalnega vprašanja. V noveli *Pot v Tolmin* k ideji socializma napeljujejo mnogi poudarki. Kako novela upodobi življenje kmeta? Kako je izražena socialna stiska? Katera vložena zgodba vas je najbolj pretresla? Kakšne so osebe, katere so glavne, katere stranske? Zakaj je oče želel sina izšolati? Kako se razlikuje od svojega očeta? Je nacionalno vprašanje v tej noveli posebej izpostavljeno?

Najpomembnejša prozna dela socialnega realizma so roman, povest, novela. Slovenski predstavniki so prozaisti: F. Bevk, P. Voranc, M. Kranjec, A. Ingolič, C. Kosmač, dramatik: B. Kreft, F. Kozak, I. Brnčič, I. Potrč, pesniki: T. Seliškar, M. Klopčič).

Pred odhodom po poti učencem razdelim delovne zvezke *Skozi nova doživetja*.

Učenci izrazijo mnenje, ga utemeljijo in komentirajo. Naštejejo, kaj bi sprejeli kot resnično in kaj je plod pisateljeve umetniške svobode ter skušajo pojasniti, zakaj tako mislijo.

Učenci odgovarjajo na vprašanja.

Realističnost utemeljujejo v primerjavami z drugimi deli, ki jih poznajo. Razmišljajo o osebah, odnosih med njimi, o očetovem motiviranju za pisanje, o stilu pripovedi. Naštejejo glavne točke poti v zaporedju od Slapa ob Idrijci do Tolmina, ki so jih spoznali z branjem novele.

Učenci ob navajanju značilnosti socialnega realizma iščejo primere v noveli *Pot v Tolmin* in jih zapišejo na delovni list ter predstavijo ugotovitve. Življenje malih kmetov je trdo, bojujejo se za obstoj proti bogatim posestnikom, socialna razslojenost je jasno opazna. Novelo sestavljajo vložene zgodbe, ki izražajo ta nasprotja.

Oče se, v nasprotju z generacijami prej, zaveda, da bo pob lahko uspel le s primerno izobrazbo, saj mu drugačnega 'bogastva' za prihodnost ne more omogočiti.

Nacionalno vprašanje ni izpostavljeno.

Skušajo se spomniti najbolj social-realistično naravnane odlomka in izbiro utemeljijo.

Učenci delovne zvezke izpolnjujejo ob postankih po poti, deloma na koncu poti.

Po poti učenci berejo literarne odlomke in povežejo dogodke z naravno in kulturno krajino. Krajše postanke izvajam pri informacijskih tablah.

Po prihodu na OŠ Dušana Muniha Most na Soči, kjer je cilj KUP, interpretiram zaključek novele *Pot v Tolmin*: „*Pobu je bilo neprijetno pri srcu, kakor da bi se bil oče izpovedal nečesa otročjega, nečesa, kar mu je jemalo dostojanstvo očeta, dostojanstvo resnega in pametnega človeka. (...) In ko mu je oče na stopnišču še enkrat rekel, naj nikar ne bo mulast in naj se z ravnateljem pogovarja prijazno in z zanimanjem, mu je pob veselo, res iz srca obljubil, da bo prijazen, da se bo za vse zanimal in da se bo potem doma pridno učil.*“ (Kosmač 1995: 39-40)

Vprašam učence, zakaj je ta pot poimenovana prav po Cirilu Kosmaču.

Za nalogo doma izdelajo svoj vodnik po KUP.

Učenci berejo in komentirajo odlomke, povezujejo literarno realnost s stvarnostjo, izpolnjujejo delovni zvezek.

Poslušajo besedilo in izražajo občutja ob prebranem besedilu, komentirajo zaključek novele. Ugotavljajo in utemeljujejo razloge, da so pot posvetili in poimenovali po pisatelju Kosmaču. Naštejejo točke, ki so jih videli na poti in označujejo KUP.

8. ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi Literarna učna pot sem želela na podlagi obstoječih slovenskih literarnih poti določiti glavne značilnosti poti, ki bi jih bilo mogoče uporabno vključiti tudi v šolske programe za osnovne in srednje šole pri pouku slovenščine, in sicer tako, da bi se z vodenjem po poteh učence dejavno motiviralo za spoznavanje slovenskih književnikov in njihovih del izven okvirov šolske učilnice. To možnost nekatere šole v Sloveniji poznajo in jo že več let uspešno izvajajo. Izpostavila sem petnajst znanih slovenskih literarnih poti, poimenovanih po slovenskih književnikih z različnih delov Slovenije. Izkazalo se je, da je mogoče poti določiti po v naprej izbranih kriterijih. Tako sem oblikovala skupno definicijo poti:

Literarna učna pot, poimenovana po slovenskem literarnemu ustvarjalcu, je označena, prilagojena nezahtevni, poldnevni hoji, vzdrževana, redno obiskana in za lokalno ter širše okolje v več pogledih pomembna kulturna pot, ki z možnostjo strokovnega vodenja in učnega gradiva povezuje literarne in učne točke, informira o življenju in delu literarnega ustvarjalca in vzpostavlja relacijo med ustvarjalčevim literarno izpisanim ter realnim, doživetim svetom v nekem okolju.

Opisane poti v večini ustrezajo tej definiciji. Za nemoteno pedagoško vodenje bi bilo potrebno v več primerih nekaj dopolnitev – predvsem manjka učno gradivo, nekatere poti so tudi prezahtevne za poldnevno hojo ali pomanjkljivo označene.

Anketa, ki je bila izvedena ob projektu izpeljave 8. tradicionalnega pohoda po Kosmačevi učni poti 19. maja 2008, v kateri je sodelovalo 87 pohodnikov, je pokazala, da je pot zanimiva za domačine, ob organiziranem pohodu tudi za pohodnike iz oddaljenih delov Slovenije, po učni obveznosti pa jo vsako leto v času pohoda in tudi v preostalem delu šolskega leta obišče več šolskih skupin. Pohodniki so kot razlog za obisk navedli spomin na pisatelja, informativni ter rekreativni pomen poti.

Didaktično vodeni pohod po LUP v več pogledih prinaša prednosti v primerjavi s poukom v razredu, saj so učenci za delo bolj motivirani in imajo več inovativnih idej, pridobljeno znanje je trajnejše in temelji na bazi izkustvenega učenja. Priprava na pouk v okviru ekskurzije je večji izziv za učitelja, saj terja več priprav in načrtovanja.

Mrak Špela. Literarna učna pot.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008

9. PRILOGE

Priloge:

PRILOGA 1: Delovni list Kosmač

PRILOGA 2: Učbenik KUP

PRILOGA 3: Anketa KUP

10. LITERATURA in VIRI

Literatura:

1. Atlas Slovenije, četrta, prenovljena izdaja. Ljubljana: MK in Geodetski zavod Slovenije, 2005.
2. D. Bernik idr.: Pot kulturne dediščine; Žirovnica: Osnovna šola, 1996.
3. R. Bregar idr.: Levstikova pot naj povezuje, Sevnno: Narava Bregar, 2004.
4. R. Bregar idr.: »Levstikova pot v Srcu Slovenije«. Sevnno: Narava Bregar, 2008.
5. I. Cankar: Moje življenje. Ljubljana: Karantanija, zbirka Lastovka, 1994.
6. P. Cesar, M. Praznik: Meškova pot. Slovenj Gradec: Negoj, 2001.
7. J. Culler: Literarna teorija. Zelo kratek uvod. Ljubljana, Založba Krtina, 2008.
8. Geodetski zavod Slovenije: Kulturne poti – zemljevid. Ljubljana, MK, Zbirka Slovenija na dlani, 2006.
9. S. Gregorčič: Pesmi tebi izbrane. Ajdovščina: Format, 1996.
10. M. Hladnik: Praktični spisovnik ali šola strokovnega ubesedovanja. Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2002
11. N. Janež idr.: *Skozi nova doživetja*. Most na Soči: OŠ Dušana Muniha, 2001.
12. N. Janež: Vodnik po Kosmačevi učni poti. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2000.
13. D. Kette: Pesmi. Ljubljana, MK, zv. 71, 1965
14. K. Kofol: Na svoji zemlji – 60 let kasneje: katalog razstave ob 60-letnici prvega slovenskega zvočnega igranega celovečernega filma. Tolmin: Tolminski muzej, 2008.
15. J. Kos: Književnost (2. natis). Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1991.
16. C. Kosmač: Pot v Tolmin (V gaju življenja). Ljubljana: MK, 1995.
17. S. Kosovel: priprava Iztok Ilich, zbirka Slovenska klasika. Ljubljana: DZS, 2002.
18. B. Krakar Vogel: Poglavlja iz didaktike književnosti. Ljubljana: DZS, 2004.

Mrak Špela. Literarna učna pot.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008

19. J. Kramarič: Župančičeva pot od Dragatuša do Vinice. Ljubljana: Ministrstvo RS za kulturo, Uprava za kulturno dediščino, 1998.
20. M. Kranjec: Strici so mi povedali. Ljubljana: DZS, zbirka Slovenska zgodba, 2005.
21. F. Levstik: Popotovanje od Litije do Čateža. Ljubljana: Knjižnica Kondor, zv. 20, MK, 1984.
22. A. Lutar Ivanc: Album slovenskih književnikov. Ljubljana: MK, 2006.
23. J. Mušič: Dragotin Kette. Ljubljana: Založba Mladika, zbirka: Enega gnezda ptiči, pevci iste pomladi, 1993.
24. V. Prežihov: Od Mokronoga do Pijane gore, Izbrano delo, III knjiga. Ljubljana: MK ZGP, zbirka Naša beseda, 1969.
25. V. Prežihov: Od Kotelj do Belih vod. Ljubljana: MK, 1975.
26. V. Prežihov: Solzice. Ljubljana: MK, 1988.
27. M. Raztresen: Kulturne poti, Od Aljaža do Župančiča – vodnik. Ljubljana: MK, Zbirka Slovenija na dlani, 2006.
28. Slovar slovenskega knjižnega jezika; Ljubljana: DZS, 1995.
29. P. Skrinjar: Kosovelova pot Sežana—Tomaj. Občina Sežana, 2004.
30. T. Sušnik: Kotlje. Ljubljana: Založba Obzorja, 174 zv. zbirke vodnikov kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 1985
31. J. Svetina: Znamenja časov in šola : šola, učitelj, ravnatelj v sedanjih prelomnih časih. Radovljica: Didakta, 1992.
32. J. Štucin: Ciril Kosmač (1910—1980). *Trinkov koledar 2001*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 2001.
33. N. Špolad Manfreda idr.: Vodnik po GUP. Kobarid, drugi natis, OŠ Kobarid, 2007.
34. O. Župančič: Zbrano delo I. Ljubljana: DZS, 1956.

Mrak Špela. Literarna učna pot.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008

35. M. Deterding, Edi Zgonc: Potovanje k zibelki slovenske knjige. Velike Lašče: Osnovna šola, 1996.
36. A. M. Valentar: Prežihove Kotlje – Vorančeva pot. Ravne na Koroškem: Občina Ravne na Koroškem, 2003.

Viri

1. Kosmačeva učna pot

- www.tol.sik.si 12. 4. 2008
- www.lto-sotocje.si/most/slo/info.asp,
www.dogaja.se/opis/ucna_pot_cirila_kosmaca/2689 12. 4. 2008
- www.slo-zeleznice.si/sl/notranji_promet/izleti/.../dolina_socce_vrsno_8211_po_poti_simona_gregorcica_in_cirila_kosmaca/ 12. 4. 2008
- <http://summitmotors.si>
- www.os-mostnasoci.si/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=64&Itemid=81 – 28k
- <http://demo.lsi.si/osdm/20081027/main.swf> – avdio poslušanje KUP

2. Gregorčičeva učna pot

- http://www2.arnes.si/~osngsg1s/s_greg/uc_pot2.htm 12. 4. 2008

3. Pot kulturne dediščine

- http://www.zirovnica.eu/a_kultura/k_potkultdediscine.html 12. 4. 2008

4. Jurčičeva pot

- <http://www.klasje.net/default-100,665.html?PHPSESSID=9c278c994a88e1af57694a7f651cd361> 24. 10. 2008

5. Kettejeva pot

- <http://www.gore-ljudje.net/novosti/5963/> 24. 10. 2008

Mrak Špela. Literarna učna pot.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008

- www.pivka.si/UserFiles/959/File/pivske%20novice%20-besedila/pivske%20mar%20apr%2006%2015-18.pdf 24. 10. 2008

6. Velikolaška kulturna pot

- <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/84DC2DE94636867BC12572030034E402?OpenDocument> 24. 10. 2008

7. Levstikova pot – Popotovanje od Litije do Čateža

- <http://www.levstik.si/2008/medij1.htm> 5. 11. 2008

8. Vorančeva pot

- http://www.ravne.si/tic/index.php?site=vsebina_1&nid=2242&kat=3043&lang=1&parent=3040 5. 11. 2008

9. Aškerčeva pot

- milena.suhodolcan@guest.arnes.si
- <http://www.kdantonaskerc.si/zlozenka> 8. 9. 2008

10. Župančičeva pot

- <http://www.lokalno.si/si/aktualno/arhiv/?id=9436&l=2008&m=6&d=16> 12. 8. 2008

Ustni viri

- Černetič Marino, pesnica in kulturna delavka iz Benečije (Italija).
- Hudrap Danica, org. posl. v gostinstvu in turizmu TIC Ravne na Koroškem.
- Janež Nevenka, vodja projekta KUP, OŠ Most na Soči.
- Korošec Mojca, Knjižni klub Svet knjige, Ljubljana.
- Kosmač Nanča, hči Cirila Kosmača, Ljubljana.
- Suhadolčan Milena iz Kulturnega društva Anton Aškerc.
- Špolad Manfreda Nataša, OŠ Kobarid, sodelavka projekta GUP.